

PISANII SÂNGEORZENE

- SPIRITUALITATE, ISTORIE ȘI TRADIȚIE LOCALĂ -

ANUL III, NR. 9 (25), SEPTEMBRIE, 2014

ÎN ACEST NUMĂR:

**IUSTIN SOHORCA, TIBERIU MORARIU, ALEXANDRU DĂRĂBAN,
ALEXANDRU POP, DORIN DOLOGA, PETRE POP**

PISANII SÂNGEORZENE

- Spiritualitate, Istorie și Tradiție -

ANUL III, NR. 9 (25), SEPTEMBRIE 2014

PISANII SÂNGEORZENE

Revistă de spiritualitate, istorie și tradiție locală

Fondatori: profesor **FLORIN HODOROGA**
teolog **ALEXANDRU DĂRĂBAN**

REDACȚIA: Casa de Cultură Sângeorz-Băi, str. Republicii nr.33, jud. Bistrița-Năsăud; E-mail:
florin.hodoroga@gmail.com
Jucu, str. Jucu-Herghelie nr. 67, jud. Cluj; E-mail: adaraban17@yahoo.ro;
alexandrudaraban53@gmail.com

TEHNOREDACTARE: Alexandru Dărăban

Revista poate fi citită pe rețeaua de internet la adresele:
<https://independent.academia.edu/DarabanAlexandru>
<http://en.calameo.com/accounts/3280504>
<https://www.facebook.com/daraban.alexandru.3>

COPERTA I: *Dascălii sângeorzeni din alte vremuri* (colecția artistului Maxim Dumitraș)

COPERTA IV: *Vechiul Sângeorz* (colecția Dorin Dologa)

ISSN 2285 – 8229
ISSN-L 2285 – 8229

TRADIȚII

Portul năsăudean, o tânără »bumbușcuță«...

DATINI ȘI FOLCLOR DIN SÂNGEORZ-BĂI

IUSTIN SOHORCA

Boale și vindecări¹

Cu foarte mult timp în urmă, probabil pe vremea sclavagismului și al robiei țăranilor noștri, când în comune serviciul sanitar era aproape inexistent și de îngrijirea copiilor nu se prea îngrijea cineva, îmbolnăvirea și prin ea mortalitatea infantilă, era mare de tot.

Boalele, pe vremuri, se făceau cu leacuri băbești și cu descânțece. Arăt câteva boale tratate și *tămăduite* în timpurile vechi:

1. Un copil mic bolnav de diaree, slăbit în ultimul grad, care pe urmă a murit *la sfatul babei pricepute* a fost *petrecut* prin pământ. Acest procedeu, devenit datină, era executat așa: *Mama copilului, împreună cu baba, săpau oblic într-un răzvor de pe coasta unui deal un mic tunel. Una se posta la gura de sus, alta la gura de jos a tunelului, iar copilul îmbrăcat cu cămașă nouă era trecut de trei ori prin tunel de la una la cealaltă, la comanda <dă-mi-l mie> și <na-ți-l ție>. Pe urmă copilul era dezbrăcat de cămașă, care era vârată în tunelul ce era dărâmat peste ea.*

Se credea că boala copilului a rămas în cămașă și a fost îngropată în tunelul dărâmat.

2. *Faptul*, o boală ce apare pe trup ca un fel de urticarie, ce produce mâncărimi mari (asemănare cu râia) se vindeca, în afară de descânțec, cu fricționarea trupului cu o *pânzătură* (catrință) aspră, părăsită.

După fricționare, pânzătura era scuturată deasupra focului, iar trupul copilului era spălat cu picurii de apă aruncați de roata morii, colectați de mama sa.

Se credea că boala era arsă în foc, iar copilul era spălat de orice rău.

3. *Opăreala copiilor* mici era presărată cu făină de lut ars de focul din vatră, înlocuind pudra.

4. *Febra copiilor* era potolită cu înfășurarea lor într-un petec de pânză, muiată în urină.

¹ Iustin Sohorca, *Datini și folclor din Sângeorz-Băi*, Cercul Cultural-Istoric *Plaiuri Năsăudene și Bistrițene*, număr îngrijit de Clemente Plăianu și Ironim Marțian, Cluj-Napoca, 1988, pp. 113-114.

5. *Durerile de gât și inflamația glandulelor* se tratau și se vindeau cu ajutorul *legătorilor (oblojelelor)* cu cârpe muiate în urină, din care bolnavii trebuiau să beie și să gargarizeze. Acest procedeu se practică și acum.

Comunicată de Macidon Buia, 73 ani, agricultor.

Zâne și Mama pădurii¹

Sătenii bătrâni cred tare că prin *cihărăniile* (sălbătăcii, s.n.) munților sunt și există *zâne* și *mama pădurii*. Această credință și-o bazează pe unele *fapte și întâmplări* misterioase, văzute și povestite de un fost baci la o stână de oi, în muntele *Izvorul Laptelui* (baciul e mort de mult).

Acest baci, Ionac, mărturisea și povestea următoarele două întâmplări curioase:

1. Într-una din nopțile lunii iulie strungașul Ioan Ciociu, un vlăjgan de vreo 15-16 ani, a fost trezit, brusc, din somn și răpit, a fost dus pe sus în muntele *Pietrosul*, unde a stat patru zile.

La reîntoarcerea sa la stână, însuși Ciociu spunea că a fost ridicat și purtat de o femeie goală, înfășurată în părul propriu și depus într-o *locuință* din *Pietrosul*. Deocamdată nu i s-a întâmplat nimic, căci zâna (femeia) era plecată.

În acest timp s-a ivit un moșneag care i-a zis: *Măi băiete, ia seama la ce-ți spun eu. Dacă vrei să scapi de aici, timp de patru zile nu vorbi, nu mânca și nu bea nimic, oricât te-ar îmbia și ar sta de tine zâna care te-a adus, căci după patru zile, supărată, îți va da drumul. Eu încă am fost răpit când eram ca tine, dar neștiind taina aceasta, am fost reținut aici, pe cum vezi.*

Ciociu a urmat sfatul moșneagului și într-a IV-a zi, zâna, supărată, i-a dat drumul și într-a V-a zi a revenit, trudit și flămând la stâna lui Ionac.

2. Se zice că *fata pădurii* este o făptură monstruoasă, goală și ea, acoperită de părul propriu și e foarte puternică. Nimic nu-i rezistă, fiind în stare să rupă cu ușurință, chiar și un lanț de fier, dar este incapabilă să rupă cureaua sau brăcinarul unui bărbat, când acestuia i-ar fi succes să o lege.

Tot în muntele *Izvorul Laptelui*, în partea numită *Jgheburile hăpcinoase*, își avea cortul stărparul Gavrilă Ogâgău, cam de 18-19 ani, aparținător tot de stâna lui Ionac.

Acest Gavrilă povestea că într-o zi, cam deseară, întorcându-se de la lucrurile sale, a văzut de departe, șezând pe *năcladul* focului din cort o mogâldeață, cu dosul către el. Și-a dat seama că nu poate fi altcineva decât fata pădurii și, cum cunoștea slăbiciunea fetei, și-a scos cureaua din cioareci și apropiindu-se încet de ea, i-a succes să o lege peste brațe.

¹ *Ibidem*, pp. 115-116.

DATINI ȘI FOLCLOR DIN SÂNGEORZ-BĂI

Înspăimântată, întâi a început a urla furioasă, pe urmă a plânge și a ruga pe Gavrilă să o libereze, promițându-i împlinirea oricărei dorinți.

Stărparul Gavrilă, cum oile de sub grija sa se stingeau pe capete de *călbează*, a cerut fetei să-i arate buruiana sau leacul în contra acestei maladii.

Fata i-a promis descoperirea leacului, iar Gavrilă a liberat-o, dar ea hohotind de râs, făcând anumite semne, s-a depărtat zicând: *Cuțitul, cuțitul, cuțitul este leacul călbezei.*

Aceste două legende și altele asemănătoare întăreau și continuă a întări în popor convingerea și credința în existența zânelor și a mării pădurii, cu atât mai mult că ele au fost povestite și propagate de cei care le-au trăit și le-au pățit.

De altcum, despre *Izvorul Laptelui* se vorbesc multe. Așa, bunăoară, se vorbește despre peștera neexplorată din vârful lui și de *straturile de zarzavat* cultivate de zâne, precum și de *muzica* lor ce se aude din când în când.

Comunicată de Solomon Petrașcu, 40 de ani, agricultor.

MATERIAL ETNOGRAFIC ȘI FOLCLORIC DIN MUNȚII RODNEI

TIBERIU MORARIU¹

Problema păstoritului din punct de vedere geografic, etnografic și economic nu reprezintă toată complexitatea ei, de aceea, pentru a arăta vechimea acestei ocupații în Munții Rodnei, am crezut potrivit să adun acest material folcloric². Bineînțeles, factorii principali care au contribuit, în mare măsură, la păstrarea caracterului original al păstoritului aici, sunt foarte variați și pentru a ne putea da seamă de influența lor, vom arăta – rezumativ – aspectul regiunii, precum și importanța vieții ciobănești atât în trecut cât și în prezent.

Munții Rodnei, prin geneza lor, formează unul din masivele cele mai vechi al Carpaților Orientali. Ca urmare, au un aspect de masiv erodat, cu vaste suprafețe de eroziune, care se păstrează la diferite altitudini (la 1800-2000 m., 1600-1750 m., 1300-1400 m., 1000-1100 m., iar spre Nord și Sud de masivul înalt, în regiunea de coline și dealuri, sunt și alte nivele inferioare, între care se remarcă unul la altitudinea de 750-900 m. și 600-700 m., etc.), etajate, în formă de trepte. Aceste caractere orografice și condițiile climatice favorabile, cu înzăpeziri nu prea lungi care durează 4-5 luni, cu temperatură potrivită, precipitațiuni destul de abundente, negură rară și vânturi bine repartizate, au contribuit și contribuie la dezvoltarea atât de bogată a pășunilor. Dar exploatarea păstoritului se mai leagă și de întinderea zonei fânațelor din hotarul comunei, căci numărul animalelor din fiecare sat depinde de posibilitatea iernării lor. Cum toate comunele situate la poala masivului Rodnei îndeplinesc aceste condițiuni, populația lor a fost silită să se ocupe cu creșterea vitelor, încă din cele mai vechi timpuri.

Aceste condiții favorabile explică vechimea păstoritului din Munții Rodnei. Dacă documente scrise, care să dovedească această vechime, ne lipsesc, în schimb mai sunt și alte numeroase indicii pentru geografi, etnografi și folcloriști, care o confirmă; spre exemplu: arhitectura pastorală, denumirea și fabricarea obiectelor de la stână, primitivitatea armelor de apărare contra fiarelor, ca *facea* și modul de preparare a produselor derivate din lapte.

¹ Articolul de față, scris de Tiberiu Morariu face parte din lucrarea *Material etnografic și folclor ciobănesc din Munții Rodnei*, în *Vatra* – Revista învățătorilor din județul Năsăud, Anul V, Nr. 6-12, iunie-decembrie 1939, pp. 137-140. Notele ce urmează fac parte din lucrare.

² Tiberiu Morariu, *Viața pastorală în Munții Rodnei*, București, 1907, p. 240, hărți, fotografii, figuri. – Premiata de Academia Română.

TIBERIU MORARIU

Păstrarea unor numiri latine în legătură cu păstoritul, ca *păcurar*, *subvântare*, *face*, *piuă*, *pănură*, etc. dovedesc și mai bine vechimea acestei îndeletniciri a localnicilor.

Poate mai caracteristice decât numirile, sunt superstițiile și credințele întâlnite, dintre care unele sunt cunoscute și în alte regiuni, iar altele sunt pur locale. Dintre cele locale sunt: de a împușca peste turmă, ca oile să fie ferite de duhurile rele; de a descânta oilor pentru a nu-și pierde laptele; de a se pune un ciatăj (armingen) cu piatră în fața strungii, ca oile să fie ferite de duhurile rele și să aibă lapte din belșug; ca femeile să nu lucreze vinerea, dacă vreau ca vitele să nu fie atacate de fiare, etc., precum și numeroasele tradiții și obiceiuri, ca cel al *focului nestins*, interzicerea femeilor de a se apropia de turme și, în fine, de a se face petrecere cu ocazia plecării oilor la munte (la sărbătoarea oilor), etc. Dacă la acestea se mai adaugă și bogatul material folcloric, avem tot atâtea dovezi de originalitate și vechime.

Tradiția păstorească și-a lăsat urme prin numeroasele legende, balade, doine, etc., care se transmit din generație în generație, când în nopțile de vară păcurarii stau în jurul focului și povestesc cu drag despre înaintașii lor. Povestindu-și admirația față de înaintași, zugrăviți prin numeroase legende, în care se descrie cum s-au bătut cu urși și smei, au fost răpiți de *zâne* sau *fata pădurii*, din care locuri scăpau numai datorită vitejiei lor, adorm la sunetul melodios al fluierului, al doinelor sau poveștilor și liniștea nopților nu mai este conturbată decât de lătratul unor câini sau de șuieratul strident al vântului care străbate pădurile seculare de brazi.

Ciobănia era aici o profesiune; se considera de mare cinste ca cineva să fie păcurar. Mulți ciobani erau temuți și nici tâlharii nu se apropiau de stânele lor. Nu era ușor să ajungi păcurar, căci trebuia să treacă printr-o întreagă scară ierarhică până să atingă gradul cel mai înalt, de adevărat cioban.

Dragostea lor față de oi era atât de mare, încât, adeseori, se întâmpla ca de dragul lor și de dorul munților să fugă de la armată, de unde au și rămas versurile:

Munte, munte, piatră seacă,

Lasă feciorii să treacă,

Să treacă la ciobănie,

Să scape de cătănie.

Cătunia-i jug de fier,

Trag feciorii până pier,

Cătunia-i jug de-aramă,

Trag feciorii fără samă.

Moartea alegorică a ciobanilor este înfățișată atât de variantele Mioriței care-și are o răspândi-

MATERIAL ETNOGRAFIC ȘI FOLCLORIC DIN MUNȚII RODNEI

re mare în tot șirul Carpaților. În locul celor trei păcurari: *Vrâncean, Moldovean și Muntean*, aici se întâlnesc trei frați și se spune:

*În cel vârvuț de munte,
Trei miori albe cornute,
Trei păcurari le mulge,
Unul era streinel...*

.....
*Cei doi frați l-o judecat
Printr-o pia de mioare...*

.....

Fondul subiectului este invidia și moartea alegorică a unui păcurar, pe care-l vor boci oile.

Câte tradiții, credințe, superstiții, povești, legende și snoave nu sunt legați de păstorit dintre care multe au dispărut. Faptul acesta, precum și cel amintit mai sus, ne-a determinat să adunăm câteva dintre manifestările cele mai caracteristice ale folclorului păstoresc, din această regiune, cu care nu s-a ocupat decât puțin Precup¹, Boșca² și Bichigeanu³.

Textele culese de noi redau graiul populației de pe valea Someșului Mare și sunt grupate după etapele mai însemnate ale păstoritului. Multe au fost aranjate și după genuri (balade, doine, strigături, tradiții, etc.). În transcrierea textelor ne-am condus atât după chestionarul *Muzeului Limbii Române*⁴, cât și după transcrierea întrebuițată de d-l Mușlea⁵, păstrând formele morfologice (formele verbale prescurtate). Întrebuițarea semnelor diacritice am făcut-o pe o scară foarte mică, atât din lipsa lor la tipografie, cât și pentru a ușura lectura textelor⁶.

Continuare în numărul viitor.

¹ Emil Precup, *Păstoritul în Munții Rodnei*, Cluj, 1926.

² Emil Al. Boșca, *Poezia populară din granița Năsăudului*, Sibiu, 1933 – Biblioteca populară a Astrei, an 23, Nr. 208. autorul redă o singură poezie în legătură cu păstoritul

³ Bichigean Gavril, *De la băgatul oilor pe brânză*. Tudor Pamfilie, dorohoi, An V, Nr. 12-14.

⁴ Muzeul Limbii Române, *Chestionarul v. Stâna, păstoritul și prepararea laptelui*, Cluj, Tipografia Ardealul, 1931.

⁵ Mușlea Ion, *Cercetări folclorice în Țara Oașului*. Arhiva de folclor a Academiei Române, vol. I, Cluj 1932, p. 134 etc.

⁶ Țin să-mi exprim mulțumirile d-lui conf. univ. dr. Sever Pop, cât și d-lor asist. univ. Maniu și Onișor pentru bunăvoința avută de a-mi fi trevizuit transcrierea textelor (aceste precizări aparțin autorului).

CĂMINUL CULTURAL MAXIM LICA DIN SÂNGEORZ-BĂI

- DIN ÎNCEPUTURILE SALE -

ALEXANDRU DĂRĂBAN

În anul 1936, la data de 19 ianuarie, s-a înființat *Căminul cultural Maxim Lica*, la conducerea căruia, adunarea generală a ales următoarele persoane: Iustin Sohorca (director școlar pensionar) - președinte, dr. Marius Oana (medic de circumscripție) - vice-președinte, Anton Ursa (învățător) - secretar, Maxim Lupoai (director școlar), - casier, Ioan Sfrângeu (învățător) - bibliotecar, Petre Pop, (învățător) - directorul căminului și Emil Marica (funcționar) - cenzor. În căminul cultural era interzisă orice activitate și propagandă cu caracter politic.

La data de 7 iunie al aceluiași an *Reuniunea de citire și cântări* s-a afiliat și contopit în căminul cultural¹.

În anul 1937, Căminul cultural a desfășurat o serie de activități, după cum urmează:

- 36 ședințe, la care s-au ținut de către membrii corpului didactic 26 conferințe cu caracter național, agricol, social, etc. și adecvate nevoilor sale. La toate aceste ședințe s-a ascultat *Ora Satului* la radio.

- două serbări urmate de dans, de pe urma cărora s-a realizat un venit de circa 4.000 lei.

Între realizările propuse și efectuate ale aceluiași an a fost și cumpărarea unui aparat radio. Datorită Societății *Regna*, care a acordat o frumoasă donație în acest scop, s-a cumpărat un aparat de radio în valoare de 16.500 lei, mobilierul necesar, dulapuri, mici reparații, etc.

Biblioteca și-a mărit numărul volumelor cu 45 volume diferite, așa că biblioteca număra un total de 240 volume, puse la dispoziția cititorilor, membri ai căminului.

S-a făcut la Casa Națională reparații în valoare de 8.000 lei (uși, ferestre, dușumea, vopsit, tencuit, etc.). casa era, încă, în curs de reparație unde se făcea un muzeu al satului după terminarea definitivă a lucrărilor.

Nevoia unui local încăpător și adecvat s-a făcut simțită, fiind una din cele mai importante realizări pentru viitor¹.

¹ Iustin Sohorca, *Date istorice despre comuna Sângeorz-Băi*, Prima ediție apărută sub auspiciile Cercului „Plaiuri năsăudene și bistrițene”, Cluj- Napoca, 1986, împreună cu *Jurnal de front*, după manuscrisul găsit de Teodor Tanco la muzeul din Sângeorz-Băi. A fost reeditată de postul de radio *Someș*, administrator Traian Ogâgău, sub îngrijirea lui Domide Filip Cornel, 2011, pp. 26-63.

¹ *Solia*, Anul II, Rebrîșoara-Năsăud, 1937, nr. 7-10, p. 41

Frumoasa activitate a Asociației Refugiaților **Năsăudeni din Câmpulung-Bucovina¹**

După cum se știe, în regiunea Câmpulung-Bucovina avem cei mai mulți frați năsăudeni refugiați. Acolo, datorită muncii depuse de pământeanul nostru Nicolae Moldovan, destoinicul conducător al sufletelor dezrădăcinate, s-a înjghebat a Asociație a Refugiaților care activează deosebit de intens. Ea este compusă din: președinte, Nicolae Moldovan; vicepreședinți: profesor Nicolae Mute, preot Vasile Grama, preot Ioan Onișor, scriitor Petre Pop; secretar general: Blaga Ioan. Comitetul de direcție e format din domnii: preot Vasile Mititean, pretor Vlad Ioan, funcționarii Istrate Grigore, Nimigean Octavian, contabil casier Ciliboai Ioan, Ciurea Andrei, fost primar. Membrii Comitetului: profesorii Dumbravă Traian, Țepeș Dănilă – Gura Humorului, Cornel Pop – primar Cârlibaba, Strâmbu Simion – Gura Humorului, Mârza Florea, Brandabura Mihai, Stoian Ioan, Laurențiu Aurel, Ioan Cota Husaru, căpitan Dan Traian, Gheorghe Todașcă – notar Poiana Stampei și Dumitru Todașcă.

*

Asociația Refugiaților și Expulzaților din Transilvania de Nord a județului Câmpulung-Bucovina, s-a constituit în ziua de 27 iulie 1942 de la care dată s-a activat ținându-se 32 ședințe de comitet, iar la 1 mai 1943 s-a ținut adunarea generală a Asociației Județene în localul Primăriei, sala festivă, luând parte câteva sute de refugiați delegați din întregul județ.

Asociația județeană, care își are sediul în orașul Vatra-Dornei, în luna iulie 1943 a primit vizita scriitorilor ardeleni care au ținut o șezătoare sub auspiciile ziarului „Ardealul” de sub conducerea vrednicului director dr. Constantin Hagea. La această șezătoare refugiații din Vatra-Dornei, cu concursul doamnelor și domnilor, comercianți și meseriași, s-au prezentat cu un program de cântece naționale și patriotice foarte bine pregătite, cu meritul d-lui Dumbravă Traian conducătorul corului format numai din refugiați.

¹ *Plaiuri Năsăudene*, Anul II, București, nr. 9-10, 1-20 ianuarie 1944, p.10.

FRUMOASA ACTIVITATE A ASOCIAȚIEI REFUGIAȚILOR NĂSĂUDENI DIN CÂMPULUNG-BUCOVINA

Un astfel de cor, format tot numai din intelectuali, meseriași și comercianți refugiați, a luat ființă în capitala județului Câmpulung sub comanda vrednicului învățător Purcil Gavril din Câmpulung.

Ambele coruri ale refugiaților din județ au mai dat serbări cu ocazia serbării pomului Crăciun la Vatra-Dornei sub conducerea inventatorului Ani Nicolae, iar la 1 Decembrie 1943 corul din Câmpulung a dat un festival artistic în orașul Câmpulung unde poetul refugiat Petre Pop a citit mai multe din poeziile lui, iar d-l dr. Vertan Vasile a conferențiat despre însemnătatea zilei.

În orașul Vatra-Dornei, fiind în imediata apropiere de frontieră, se mai află și un centru de triere a refugiaților ce își părăsesc casele din județele cedate vremelnice. Datorită acestui fapt funcționează în această localitate un birou de triere și îndrumare care s-a organizat sub conducerea d-lui pretor Ioan Vlad, continuându-se conducerea acestui birou de către d-l Iustin Bulz, iar azi are ca șef pe d-l Istrate Grigore.

*

Începând din anul 1942, luna iulie, Comisariatul General al Refugiaților din Transilvania de Nord a pus la dispoziția Centrului de triere Vatra-Dornei îmbrăcăminte și încălțăminte la peste 50 elevi de curs secundar, ajutoare familiilor împovărate cu copii a căror existență nu poate fi asigurată prin ceea ce produc ca muncitori.

Opera de asistență a refugiaților se datorește d-nei profesoare Gr. Forțu, a d-lui director general Gh. Munteanu care, constatând la fața locului neajunsurile, cu toate greutățile timpurilor de față, s-au dat ajutoare în alimente, îmbrăcăminte și în bani după nevoile constatate.

În vara acestui an, d-l general Corneliu Dragalina, Guvernatorul Provinciei Bucovina, făcând o vizită în localitățile din județ în care s-au stabilit refugiați, constatând situația grea în care se aflau aceștia, a dispus imediata ajutorare cu alimente înscriind totodată sume importante în bugetul provinciei pentru ajutorarea refugiaților. Până în prezent s-a distribuit în județ din partea d-lui general-guvernator, în mod gratuit, 40.000 kg. porumb, precum și alte alimente.

Tot prin bunăvoința d-lui general-guvernator s-a dispus un prim lot de colonizare pentru refugiați din acest județ care au și primit în județele învecinate câteva sute de hectare pământ, case și inventar agricol pentru înjghebarea gospodăriilor.

BISERICĂ ȘCOALĂ SOCIETATE

Dascăli sângeorzeni

(Fotografia provine din colecția artistului Maxim Dumitraș)

Proiectul Bisericii „Sfântul Nicolae”

(Fotografia provine din colecția artistului Maxim Dumitraș)

DEZBINAREA ÎN BISERICA ROMÂNILOR DIN ARDEAL ȘI UNGARIA (1697-1701)

- VII -

ALEXANDRU POP¹

*Când vor învăța odată românii, că ei numai cu puteri întrunite pot să
învingă pe inamicii lor...*

Ilarianu A. P., *Istoria Românilor din Dacia Superioară*

Neînțelegerile dintre români mereu crescând și înmulțindu-se numărul protestelor contra unirei, împăratul Leopold voind să dea o probă despre imparțialitatea curții, emise cu data de 12 decembrie 1701 o diplomă prin care declară că libertatea acordată valahilor prin înaltele decrete de la 14 aprilie 1698 și 26 august 1699, de a se uni cu una din cele patru religii recepte și de a câștiga drepturile acelea – sau de a rămâne în poziția de până atunci tratați după legile de mai înainte că rămâne în vigoare această libertate, ci fiecare în virtutea prea înaltei voinți, oricine poate vieții nesupărat în religia sa.

Nimenea n-are dreptul de a neliniști, pe cine era în această libertate, fiind altcum supus pedepsei și despăgubirii. Toate autoritățile au de a publica și aplica, cât mai în grabă aceasta prea înaltă rezoluțiune.

La certele românilor din Ardeal și Ungaria se alătură și unii din confrății și coreligionarii din Principatele Române. Românii din Principate nu voiau ca clerul ortodox din apropierea lor să treacă la catolicism. Teodosie, Mitropolitul Țării Munteniei, Dositei Patriarhul Ierusalimului și alți monahi din Muntenia agitau sub scutul lui Constantin Vodă Brâncoveanul, care ca principe al imperiului roman și cu trecere la împăratul Leopold I, încurajau pe românii ortodoxi din Ardeal a se feri din cursele iezuiților. Activitatea acestora, unită cu tenacitatea înăscută românului de a-și

¹ Alexandru Pop, *Desbinarea în Biserica Românilor din Ardeal și Ungaria 1697-1701*, București, „Cartea Românească” – Societate Anonimă, 1921, pp. 68-88. Am încercat, cât mi-am permis, actualizarea vocabularului la cerințele de astăzi. Totodată am considerat necesar publicarea acestei istorii care este, din păcate, prea puțin cunoscută. Notele ce urmează fac parte din lucrarea originală păstrându-le așa cu au fost scrise de autor.

ALEXANDRU POP

păstra instituțiunile străbune, i-au scăpat de catolicism. Dositei, Patriarhul Ierusalimului, trece din Muntenia în Ardeal însoțit de mai mulți predicatori ai ortodoxiei, spre a provoca pe credincioși să rămână fideli legii ortodoxe. Auzind de aceasta vlădica Atanasie îl denunță la Viena și Dositei, dimpreună cu predicatorii săi, a fost silit să se întoarcă în Țara Românească.

Cu tot prozelitismul catolicilor și cu toate presiunile asupra conștiinței religioase de a sugruma biserica ortodoxă, se vede o rezistență puternică și serioasă în toate părțile țării¹.

În timpul acesta guvernul cu protestanții se simțeau destul de tari, fiindcă respingea orice decret și diplomă a împăratului, care nu le convenea. În urma acestor respingeri și neconsiderare a diplomelor împărătești, împăratul se vede silit a emite următoarea diplomă cu data de 13 februarie 1702.

Noi Leopold din grația lui Dumnezeu alesu împărat al românilor pururea august.

Ilustrilor, onoraților, măriților... Cu toate că vă comandasem serios încă în 20 aprilie 1701, că dacă nu vreți să încercați greutatea grațioasei noastre voințe și înălțimea sceptrului autorităților noastre regale, să puneți în lucrare după cuviință și să păziți acurat ca supuși credincioși și fără vreo împotrivire și retragere, puntele cele cuprinse în mandatul nostru din 5 septembrie 1699 despre libertatea și egalitatea celor 4 religii primite, precum și celelalte punte cuprinse întrânsul și să faceți să se păzească de toți celor ce se cuvine; însă voi conduși de o cerbicie învederată spre desprețuirea autorității noastre regale n-ați pus în lucrare până astăzi nici cele din anul 1699, nici celelalte grațioase rezoluțiuni ale noastre cele mai pe larg explicate și dechiate în mandatul nostru cel din urmă, nici n-ați îngrijit să se pună în lucrare prin aceia cărora se cuvine și în modul acesta nu v-ați temut de a vă face neascultători și neîngrijitori. Din care cauză ar fi foarte drept a lua drumul mai strâns și mai aspru contra desprețuitoarelor mandatelor noastre, însă voinde a cumpeta și vișgoarea legii și înălțimea sceptrului autorității regale cu blândețea grației noastre vă comandăm vouă serios încă o dată și de prisos, că îndată ce veți primi aceasta, să nu mai așteptați alt mandat ulterior, ci fără întârziere și fără vreo împotrivire să puneți în lucrare în toate modurile atât prezisele cât și celelalte rezoluțiuni ale noastre cuprinse în prea numitele grațioase decrete ale noastre, precum se cuvine supușilor credincioși, după observața jurământului vostru de supunere... Dată în cetatea noastră Viena Austriei, în 13 zile ale lunii lui februarie, anul domnului 1702, ale Regatului roman 46, al Ungariei 47, iar al Bohemiei 43.

Leopold

Comite Samuel Kalnoki

*după mandatul propriu al Majestății Regale
(semnat) Ion Fiat*

Cu toate amenințările ce le face împăratul guvernului provincial prin această diplomă, acesta nu se conformează pruncilor împărătești pe baza că se turbură legile și așezămintele vechi ale Ardealului. Guvernul știu așa de bine să întoarcă lucrurile, ca românii să rămână tot în starea de apăsare și despuiată de drepturile cetățenești. După decretele imperiale trebuia ca între cele patru religii primite (catolică, luterană, calvină și ariană) să fie o egalitate perfectă, persoanele bisericesti să se bucure tot de aceleași scutiri și libertăți, laicii să aibă tot aceleași drepturi după starea lor de nobili, liberi și omagi. Românii se numărau între catolici și trebuiau atât în respectul bisericesc cât și cel politic să se împărtășească de toate beneficiile la care aveau drept catolicii, de la

¹ Românii ortodoxi vrând să aibă și ei un sigil al bisericii ortodoxe neunite și l-au comandat la un argintar anume Andrei Comaronii. Auzind de aceasta, catolicii au oprit să-l facă, iar de l-au făcut, să nu-l dea. Argintarul neascultând a fost închis (Șincai, Cronică a. 1071).

DEZBINAREA ÎN BISERICA ROMÂNILOR DIN ARDEAL ȘI UNGARIA (1697-1701)

dregătoriile cele mari, până la cele mici. Catolicii dobândiră mult prin unirea românilor, căci își înmulțiseră numărul în comparațiune cu celelalte secte, așa încât le întrecea pe toate. Cu toate acestea, românii se socotiră numai ca înmulțitori de număr și afară de micile scutiri ale persoanelor bisericești, nu dobândiră nimic prin unire, ba încă și pierdură.

Unirea fiind încheiată, relațiunile Mitropolitului din Alba-Iulia cu Exarhatul Munteniei încetează, legăturile religioase ce existau din timpurile vechi între toți românii, s-au rupt. Din acest timp, biserica unită din Transivania este despărțită de biserica ortodoxă orientală.

Patriarhul din Constantinople, informat de Teodosie, Exarhul Ungro-Vlahiei despre actul unirii săvârșit de Atanasie, convoacă sinod patriarhal de către care se hotărăște următoarea excomunicare:

Calinic, cu mila lui Dumnezeu Arhiepiscop Țarigradului și a toată lumea Patriarh.

Cinstiților clerici și alalți smeriților din eparhia Ardealului. Cinstiți boieri și negustori și alalți blgviți creștini, care vă aflați într-aceea parte de loc și după Pravoslavie sunteți supuși prea sfintei sobornicești și apostolești bisericii noastre a răsăritului. Întru Domnul iubitorilor fii umereniei noastre, dar fie vouă tuturor și pace milă de la Dumnezeu atotțitorul și Domnul nostru Isus Hristos. Iar de la noi Mltvă și blgovenie și iertăciune. De vreme dară ce ne-a arătat nouă prin scrisorile sale Preasfințitul Mitropolitul Ungro-Vlahiei, Precinstitul și exarhul laturilor între Duhul Sfânt iubitorul nostru frate și tocmai slujitor cu Teodosie cum că mai întrecută vreme au hirotonisit întru acea nemernicie Episcopul pre oarecarele anume Atanasie, ce s-au ales și s-au psifest de acolo de clirosul și de preoți de acolo ca să păstorească duhovnicește și să socotească arhiereste pre creștini, care să află acolo ai bisericii răsăritului după cea din ceput obcină carele Atanasie mai nainte pân ce a nu lua hirotonia Arhierescului cin să arăta cu mare fațărie cum că crede și ține drept dogmele bisericii răsăritului.

Iară după ce au luat hirotoniia au arătat altă fire împotrivică ce avea el ascunsă la inima lui: scriind la Preasfințitul Mitropolitul Ungro-Vlahiei și fără calea bisericii răsăritului și împotriva pravoslavnicii noastre credințe și lepădând desăvârșit îmbrăcăminte ce cu chip de oaie; arătatu-s-au aievea lup mănătoriu de sânge în mijlocul oilor lui Hristos și să silește a junghia și a pierde turma aceea, și de tot a o surpa în râpe și adâncuri și să nevoiește în tot chipul cu rele deprinderi, a scoate pe creștini din cea de moșie a lor blagocestivă dogmă și a întoarce pre străine și posnace închinăciuni bisericii răsăritului. Care noi ca niște împotrivnici ce sunt bisericii noastre le lepădăm și pñă la moarte le gonim, ca niște împotrivnice și de suflet vătămătoare și prinzătoare ce n-au nicio asemănare și împreunare cu noi, pzând noi curată și lămurită pravoslavii noastră și fiind cu adevărat și întemeiat curată și lămurită credință, ceea care Domnul nostru Isus Christos ne au dat și sfinții și dumnezeieștii apostoli ne au învățat. Și spre cuvioșiipărinți a sfinților și a toată lumea săboare au întărit și n-am schimbat nici odinioară, nici am scăzut, nici am adaus, nici măcar o ghirtă din ceale curate dogme ale credinței noastre, nici primind vreuna mai nouă că ceale mai nouă, sunt eresuri și rele socotele ale unuia și a le astuia și în sfânta biserica noastră n-au loc înoiturile, ci precum zice Domnul nostru Isus Christos: oile mele glasul meu ascultă, iar după cel străin nu urmează, așa și noi, ca cum adevărat suntem oi ale Christosului nostru și pre dânsul numai cunoscând păstori nouă și cap și începător și săvârșitor bisericii noastre și nu pre alticinevași om de lume, numai glasul lui ascultăm pe dânsul singur urmăm, și o credință avem nedespărțită veche și nouă, că unul iaste Hristos, ori și astăzi însuși iaste și în veci și una singură iaste credința sa, nici vechindu-se, nici despărțindu-se, ci pururea crescând și întinerind cu Dumnezeescul său.

Iară fără de noi câți alții iubesc și poftesc mai nouă aibă-le ei-și. Acestea scriindu-ne Preasfințitul Mitropolit Ungro-Vlahiei că au cunoscut din scrisoare acelu Atanasie, cum că mulți din Pravoslavnici au dat în știre Sfinții sale de ale vicșugului acestui Atanasie de deprindere și cum că turbură pre creștinii și să silește ai întoarce spre dogme străine. Judecat-am și am aflat nici într-un chip a fi fără numai a-l goni din turma lui Hristos pre mănătorul de sânge acel lup, cu praștia sfântului duh. Drept aceea scriem și adeverim soborniceaște împreună cu cei de față sau aflat Prea sfinții arhieriei și prea cinstiților întru duhul sfânt iubitorilor noștri frați și din preună slujitori, că acel rău gânditoriu și amăgitoriu Atanasie au mai vartos a zice Satanasiie, ca ferisit să fie și dăsgolit de toată arhierescă slujbă și orânduială și scăpătat și scos din arhierescul cin, și lipsit de Dumnezeescul dar, neavând nicio voie a se îmbrăca cu arhierescă podoabă și arhierescă slujbă a săvârși ca un Teresit și fără de preoție, și unul din cei de preoți cunoscându-se, și de către toți lepădat și gonit. Iară care ar cuteza a să îmbrăca cu dânsul, au a sluji împreună, au ca pre un arhieriu al cinsti, au mâna ai săruta sau blgoslovenie și sfințenie de pe la dânsul a primi, sau venit bisericesc a-i da lui, însă preoții de vor fi opriți să fie de toată slujba preoției, ca nește părtași celui nepărtatec și nebăgător de seama de oprire. Și afurisiți să fie de la Dumnezeu ca niște vinovați celui de săvârșit CATERES.

ALEXANDRU POP

Iară mireanii de vor fi tineri sau bătrâni cât neascultând de bisericescă poruncă împreună următori se vor arăta și ajutorii vicleanului acestuia, afurisit să fie de la Dumnezeu și neiertăți și blestemați, și după moarte nedeslegați, și afară de biserică lui Hristos neprimindu-se în biserică sau sfințindu-se întru grea legătură și afurisenie să fie pân ce să vor lepăda de vicleanul acesta într-ast chip să nu fie.

Iscăliturile Prea Sfințiților Mitropolii ai Potrișiei Țarigradului:

+ Al Iraclie Neofil, + Al halcidonului Gavril, + Al Derconului Nicodin, + Al Agatapoleos Romanoos, + Al Kizicului Gavril, + Al Nicomediei, Al Inoniei Antim, + Al Evripolei calinic, + Al Proponesului Mitrofan.

Acest act de excomunicare al Patriarhiei Țarigradului a fost încredințat lui Teodosie, care luă titlul de Mitropolit al Transilvaniei; iar Teodosie îl trimise lui Atanasie împreună cu o scrisoare, prin care în înștiințează că demult dorea a-i scrie și a-l muștra de fapta lui neplăcută lui Dumnezeu și oamenilor, care fapte nu vor avea urmări bune fiindcă n-a judecat nici jurământul făcut, nici jugul impus prin unire.

Se pune în vedere urmările morale a pasului lui nesocotit lăsându-se amăgit de onorurile trecătoare. Îi aduce aminte că cu pierderea lui se pierd și mulți alții care urmează după dânsul.

Că a așteptat să se întoarne în sânul bisericii părintești. Că i-ar fi trimis octoihul cerut, dar nu este voința Înaltului Domn nici a lui, ca să mai continue a avea relațiuni laolaltă, pentru că el e unit și legat cu aceea care sunt contrari dogmelor bisericii orientale. Îi cere ca să-și deschidă ochii și să se abată de la calea apucată și atunci îi va trimite nu numai Octoihul, dar orice ar cere. Că prea Înaltul Domn (C. Brâncoveanu) avea de gând a da bisericii lui multă elemosină, dar că de acum nu-i mai trimite nimic fiindcă să poartă nedemn. În urmă vine iară la beneficiile ce le-a obținut prin unire, care nu sunt decât onoruri pentru vanitate, dară acestea îi aduc excomunicarea și condamnarea meritată. Că nemaivând ocaziune de a-i mai scrie, încheia cu dorința ca să se întoarcă și să rămână fiul bisericii ortodoxe. București la 3 mai 1702.

Atanasie primind aceste acte le comunică, mai întâi, clerului său în sinodul ținut la 1702, apoi le trimite Primatului Colonic.

Cu acestea se încheia prima perioadă a unirii care cuprinde nașterea și prima ei organizare.

Unirea se privește cu drept cuvânt un act curat politic din partea românilor făcut din îndemn materialist, anume spre a-și îmbunătăți soarta față cu greutățile care apăsau groaznic umerii poporului. Toate actele emise de clerul român vorbesc numai de egală îndreptățire a clerului român cu cel romano-catolic. Mult a contribuit la introducerea ei, starea amărâtă și deplorabilă a poporului român care s-a lăsat amăgit cu promisiuni de drepturi și privilegii. La aceasta a mai contribuit decădinta clerului și lipsa de instrucțiune, abnegare, energie și fermitate de caracter la conducătorii bisericii. Ca motor puternic să poate însemna și tendința politicii austriece de a asigura întărirea elementului catolic. Propaganda catolică, favorită de elementele politice și scutită de armele

DEZBINAREA ÎN BISERICA ROMÂNILOR DIN ARDEAL ȘI UNGARIA (1697-1701)

austriece, s-a știut folosi de împrejurări spre a-și ajunge scopul. Iezuiții au lucrat cu mult zel, tactică, răbdare și mașinațiune spre a împuțina greutățile și a aduce actul la îndeplinire în un scurt timp.

Biserica română greco-catolică sau unită (1700-1855)

Unirea cu Roma era săvârșită de partea cea mai mare a clerului român. Urma acum ca Împăratul și Dieta țării să îndeplinească pentru clerul și poporul convertit făgăduințele făcute. Dacă cele făcute se îndeplineau, urmările unirii ar fi fost binefăcătoare. În acest, caz chiar și clerul care era nehotărât, s-ar fi apropiat de avantajele și ușurările pe care le doreau de atâta timp.

Părerăa unor istorici că starea clerului și poporului s-ar fi ușurat după unire, este neîntemeiată; dacă au fost oarecari ușurări sau scutiri ale clerului, acestea n-au fost mai avantajoase decât ușurările date de calvini în secolul XVII. Cu drept cuvânt, putem zice, că soarta clerului român sub catolici n-a fost mai bună decât sub calvini. Cât despre soarta poporului, aceasta a fost cu mult mai rea. În acest veac, în Dieta țării s-au votat legi prin care românii uniți sunt datori să țină sărbătorile catolicilor, să meargă la bisericile catolice, să învețe catechismul catolicilor și să primească preoții catolici la ceremoniile religioase și numai la cazuri extreme, aveau voie a merge preoții români. Presiunile catolicilor asupra bisericii românești ajunsese atât de departe încât știrea despre soarta lor tristă a ajuns până în Rusia. Împărăteasa Elisabeta a trebuit să pășească ca apărătoarea românilor din Ardeal și Ungaria.

Cu drept cuvânt se exprimă Hurmuzaki, că *în biserica română după constituționalismul protestant, a venit rândul absolutismului catolic*. Catolicii nu se mai îngrijeau acum să îndeplinească cele făgăduite, ci cum să treacă pe români în biserica lor, desființând și introducând pe nesimțite dogmele și, în fine, chiar și ritul latin.

Pentru ajungerea acestui scop s-au îngrijit ca pe Atanasie, care purta titlul de Arhiepiscop și rang de Mitropolit al Belgradului, adică capul bisericii românești din Ardeal și Ungaria, să-l reducă la rangul de Episcop, chiar Mitropolia redusă la Episcopie, o supune ierarhiei Arhiepiscopului Strigoniului. Prin acest act, biserica și poporul românesc unit, din Ardeal și Ungaria, s-a pierdut în numărul cel mare al catolicilor.

Pentru îndeplinirea planului lor, catolicii s-au îngrijit ca să pună pe lângă episcopul român un preot iezuit catolic, sub pretext ca să-l învețe cum să cârmuiască biserica română, conform canoanelor latine.

ALEXANDRU POP

Documentele care le-am văzut ne-au arătat că clerul român se unește numai în cele 4 puncte, nu și în canoane, dar cu toate aceste îndată vedem că pravila orientală e înlocuită cu canoanele latine. Cât despre viitor își conservară catolicii dreptul de a înlocui episcopii uniți ai românilor cu un episcop catolic și de a desființa Episcopia românească alipind-o la cea latină, lăsându-i numai un vicar în frunte.

Tendențele acestea și le-au dat catolicii pe față, îndată după moartea lui Atanasie (1718), când voiau a alege de episcop pe teologul iezuit Szunog care fusese pe lângă Atanasie sau pe iezuitul Vacenslau Frantz.

Tot atunci episcopul romano-catolic George Martonfi pretindea ca biserica uniților de rit grecesc să fie subordonată lui și succesorilor săi în scaunul episcopiei romano-catolice din Transilvania. Între vrășmașii bisericii române era chiar și Papa și *Datoria Romana*.

Luptele românilor cu catolicii pentru episcopia lor a continuat până la 1721 și din aceste lupte au scăpat numai cu amenințarea, că dacă Papa nu va recunoaște episcopia română greco-catolică, atunci toți românii se vor întoarce iar la (ortodoxie) orientali. Numai sub astfel de amenințări a putut fi consacrat episcopul Pataki la 1717, iar episcopia s-a consacrat de Papa la 1721.

Despre starea episcopului și a românilor în veacul al XVIII-lea, Petru Maior se plânge în modul următor:

Episcopii cei foști de legea grecească nu mai aveau aceea putere și volnicie care o avuse fiind neuniți, ci totul atârna de la voia și porunca episcopilor latinești și numai vicari, erau acestora... Întru aceea asupra era arhiepiscopul din Ardeal cu toți românii lui, după făcuta unire cu biserica Romei. Papei din Roma nu-i trebuia români, i-a trebuit numai catolici ca să-i supună sieși și orișicui.

În aceste timpuri, dacă s-au ridicat unii dintre episcopi, care și-au cunoscut chemarea lor față de biserică și națiune și au protestat contra asuprașilor catolice, contra abuzurilor ce voiau a le introduce iezuitul teolog în biserică și au cerut cele făgăduite prin decretele împărătești, pe acești episcopi i-au ajuns mai curând soarta, ce o au avut episcopii români sub calvini. Episcopul Klein și Maior au fost martirii bisericii române sub catolici, precum a fost Elie Orestii (Ilie Iorest, s. n.) și Sava Brancovici pe vremea calvinilor.

La o soartă mai bună a ajuns biserica unită din Ardeal abia la începutul veacului al XIX-lea sau mai bine zicând, la 1848. Acest an a dat libertatea religioasă și politică tuturor popoarelor de sub coroana habsburgică. Numai sub aceste libertăți biserica unită din Ardeal a putut ajunge să fie socotită alături de celelalte biserici ale imperiului. După multe lupte, abia la 1855, această biserică

DEZBINAREA ÎN BISERICA ROMÂNILOR DIN ARDEAL ȘI UNGARIA (1697-1701)

se organizează punând, pe lângă episcopia Oradei Mari, și bazele episcopilor din Gherla și Lugoj, ridicându-o la rangul de Mitropolie cu reședința în Blaj.

Starea materială și culturală a Bisericii Unite (1700-1855)

Împăratul Leopold I în politica Ardealului avea mare lipsă de catolici, prin trecerea românilor la unire, această lipsă s-a delăturat, dar Curtea din Viena nu și-a ținut promisiunea făcută de a înzestra cu mijloace de existență această biserică. Abia la 1717 Carol VI dăruiește pentru susținerea episcopului unit moșia de la Gherla și de la Sâmbăta de Jos, care aducea pe an un venit de 3.000 fl.

Prin stăruințele episcopului Clain, la 1738, guvernul schimbă aceste două moșii cu moșia Blajului, care aducea un venit de 6.000 fl. pe an. Din acești 6.000 fl., erau destinați 3.000 fl. pe seama episcopului și 3.000 fl. pentru călugări și scopuri culturale. Au trecut 50 de ani de la unire și catolicii n-au făcut niciun pas pentru cultura celor uniți. Tinerii români care vreau a învăța carte erau primiți în școlile catolicilor, ca și pe vremea calvinilor în școlile protestante. Afară de școală, ce era la episcopie și înainte de unire, alte școli nu s-au înființat pentru români până sub domnia Mariei Terezia. Maria Terezia pune fundamentul cuturii românești dând ordin a se deschide școli pe seama românilor¹ în mai multe locuri în țară. La 1754 se înființează gimnaziul din Blaj pentru cultivarea tinerilor destinați a fi preoți.

La 1762-1764 se înființează școli în Năsăud și Orlat și alte 15 școli în diferite comune, unde se pregăteau tineri pentru armata regimentelor românești I și II de graniță. Împărătesei Maria Terezia și nu catolicilor au a mulțumi românii din Austria pentru punerea pietrei fundamentale a culturii lor. Iosif al II-lea a încurajat acest progres al românilor și sub domnia lui numărul școlilor crescuse și mai mult sub direcțiunea lui George Șincai. Pe lângă aceste școli, tinerilor români uniți li s-au deschis și unele școli ale iezuiților. Sub Inocențiu Clain s-au trimis cei dintâi tineri români la Roma în institutul *Propaganda Fide* și mai târziu la Viena în seminarul Sfintei Barbara. La 1777 românii din ținutul Oradei Mari scapă de sub dependența episcopului latin și se pun bazele episcopiei unite a Oradei Mari. Maria Terezia înzestrea episcopia cu moșia Beiușului unde se pun bazele gimnaziului din Beiuș. Tot sub domnia Mariei Terezia s-au înființat pe seama românilor și sărbilor tipografiile din Viena și Buda.

În aceste școli și cu ajutorul acestor tipografi a început dezvoltarea limbii românești și deodată cu ea și cultura sentimentului național la românii de peste munți.

¹ Borgovanu V. Gr., *Spicuire din istoria pedagogiei la noi – la români*, p. 13.

ALEXANDRU POP

Biserica română orientală 1700-1863

Trecerea la unire cu Roma numai a unei părți dintre români a adus după sine o mare ură între frați. Iezuiții și catolicii încredințară românilor uniți continuarea prozelitismului religios. Orientalii au acum pe lângă străini și pe frații lor de vrășmași. Uniții sunt sumutați și sprijiniți de cei cu puterea în mână contra fraților lor, iar cei neuniți sunt opriți chiar a se apăra. Scânteia de vrajbă a fost aruncată între români și străini bucurându-se de aceasta i-au lăsat să se persecute între ei.

După unire și credincioșii răsăriteni rămân fără episcop și fără niciun conducător. Puținele drepturi ce le-au avut au fost luate și spre mai marea lor batjocură sunt supuși bisericii unite. Toate afacerile lor bisericesti au fost hotărâte de consistoriul uniților timp de 51 ani (1700-1751).

Numai în urma multor plângeri la Curtea din Viena au fost scoși de sub ierarhia uniților și trecuți sub ierarhia bisericii sârbești. Această biserică fiind a națiunii sârbești n-a avut în vedere dezvoltarea prozelitismului național sârbesc între români.

Noile nemulțumiri le-a delăturat Iosif al II-lea îndurându-se a denumi la 1789 de episcop al românilor orientali din Ardeal și Ungaria sub ierarhia sârbească pe Gherasim Adamovici.

Acest episcop al românilor murind la 1796, episcopia română rămâne din nou văduvă până la 1810 când se numește de episcop Vasile Moga. Urmașul acestuia, episcopul Andrei Șaguna, cu multe și grele stăruințe a putut la anul 1863 să restabilească românilor din Ardeal și Ungaria vechea lor Mitropolie răstignită de Atanasie cu reședința în Sibiu și nu în Alba-Iulia.

Starea materială și culturală a bisericii orientale (1700-1863)

Veniturile bisericii orientale la finele veacului al XVII-lea constau din donațiunile principilor Munteniei. Constantin Brâncoveanu dăruise Mitropoliei Belgradului moșia din Câmpul Merișenilor, județul Argeș. Cu trecerea lui Atanasie la Unire, Principele își retrage donațiunea. Ceea ce a mai avut biserica română pe la 1700, unirea a luat tot pentru dânsa. Deși numărul românilor rămași în vechea lor credință era destul de mare, nu s-a îndurat nimeni să le dea o mână de ajutor. În decursul veacului al XVIII-lea toate bisericile de sub sceptrul habsburgic au fost îndestulate cu

DEZBINAREA ÎN BISERICA ROMÂNILOR DIN ARDEAL ȘI UNGARIA (1697-1701)

moșii și venituri, numai biserica orientală română neînvestită și disprețuită din cauza fraților ei uniți¹.

La înființarea episcopiei orientale în Sibiu, fiindcă averi din care să se susțină episcopul și biserica nu erau, s-a poruncit ca fiecare familie românească răsăriteană să plătească ca dare (bir) câte 5 crețari și mai târziu câte 3 crețari pe an și din suma adunată să se plătească episcopului 400 fl. pe an, iar din rest să se înființeze o școală normală și un seminar și totodată să se dea bursă tinerilor care merg la Viena ca să se pregătească de profesori și preoți.

O biserică care n-a avut niciun ajutor material și care a fost atât de persecutată și batjocorită chiar de frații ei uniți timp de 110 ani, ce progres cultural putea să facă? Cred că în astfel de împrejurări nimeni nu putea pretinde clerului oriental din Ardeal care era foarte redus, o dezvoltare culturală egală cu a clerului unit, care se bucura de unele avantaje spre nenorocirea unei jumătăți a românilor neuniți.

Până la Iosif al II-lea românii orientali aveau drept la 4 școli. Acest împărat, la 1786, ridică numărul școlilor la 24 a căror învățători și un post de director școlar erau plătiți de sta din fondul de studii ardelenesti.

La 1810 episcopul Moga înființează seminarul și școala normală din Sibiu. La acest an începe cultura neuniților.

Acești români peste care a trecut vijelia calvinească și ale catolicilor cu unirea, despuiți de libertăți și înădușiți în sufletul lor nu disperă, ci suportă batjocura și soarta cea mai grea pentru religiunea lor, pentru Dumnezeu lor. Ajunși la libertăți lucrau cu cel mai mare zel pentru dezvoltarea lor culturală. Petru Maior zice la 1812: *Nu trecură doi ani de când s-a asigurat episcop român și iată neuniții din Sibiu, au seminar pentru clericii lor. ... iar cu școlile de la sate, neuniții până acum întrec pe uniții din Ardeal.*

Am arătat în scurte rezumate starea bisericilor unite și neunite din Ardeal și Ungaria, pentru că din această stare mai ușor să putem ajunge la rezultatele unirii.

Rezultatele Unirii

Aprecierile scriitorilor ardeleni, atât ale uniților, cât și ale neuniților asupra unirii, sunt supuse unei critice nedemne de lăudat. Aceste aprecieri nu s-au mărginit numai între ardeleni, ci au

¹ Bisericii orientale sârbești la anul 1749, pe lângă suma de 9000 fl. pe an din casa statului, i s-a dat moșiile Naradin și Dalia și altele a căror venituri se urcă astăzi peste 100000 fl. pe an (Analele Academiei Române. Seria Ii, vol. V, Part. II, p. 13).

ALEXANDRU POP

trecut și în regatul român, mai ales de când tendințele unor uniți, crescuți în școlile propagandei din Italia, au început a manifesta prin organe de publicitate niște idei ultramontane, atacând biserica noastră orientală națională. Întrucât scriitorii bisericii se ocupă cu chestiunea, că din aceste două biserici, care ar fi adevărata biserică mântuitoare? Voi arăta numai că din punct de vedere al organizării acestor biserici, un popor ca poporul român numai în biserica răsăritului a putut și va putea a se dezvolta liber și independent.

Biserica românilor din Ardeal și Ungaria, până la 1700, face parte din marea biserică apostolică și ecumenică a răsăritului, având de exarh pe Mitropolitul de București.

Mitropoliții Belgradului se sfințeau în București. Românii despărțiți politicește erau uniți în cele religioase.

Organizarea bisericii orientale era și este stabilită în modul cel mai precis, nu numai prin toate câte le zice Evanghelia, legea supremă creștinerască, de a se administra liber și independent, ci și prin sinoadele ecumenice.

Sinodul al II-lea ecumenic zice: *Episcopii să nu bântuiască bisericile cele peste hotarul lor și Dreptățile ce se cuvin Episcopilor din vechime, să se păzească nevătămăte.*

Aceste reguli au fost totdeauna observate în biserica răsăriteană și în aceasta consista chiar una din deosebiriile cele mai de căpetenie între biserica ortodoxă a răsăritului și biserica papală de la Roma. Biserica apuseană are pe papa de cap vizibil. Capul bisericii noastre ortodoxe de răsărit este invizibil, căci el este Christos.

În biserica de la Roma papa este reprezentantul pipăit al lui Christos pe pământ și de aceea, cu drept cuvânt, papalitatea a mers până la dogma infailibilității papale; în biserica răsăriteană fiecare episcop reprezintă pe apostoli, pe învățăceii lui Christos trimiși în lume ca să învețe și să răspândească la noroade, învățătura Mântuitorului. În biserica apuseană toți membrii bisericii, cu credincioșii, cu Episcopii, cu Arhiepiscopii, cu Cardinalii, sunt supuși Papei. Biserica apuseană e o biserică centralizatoare. În biserica răsăriteană fiecare grup bisericesc se organizează de sine, după canoane. Aici este o adevărată descentralizare. În biserica de la Roma nu există autocefală, independentă, după *state și națiuni*, ci o singură biserică, cea de la Roma.

În toate statele care se țin de biserica catolică, creștinii sunt supuși Romei, centrului, care este afară din statul unde trăiesc membrii ei. În biserica răsăritului fundamentul bisericii sunt bisericile autocefale care sunt organizate după statele și națiunile unde funcționează. Dovadă la aceasta ne servește biserica ortodoxă răsăriteană din Austro-Ungaria. Acolo sunt trei biserici naționale autocefale:

DEZBINAREA ÎN BISERICA ROMÂNILOR DIN ARDEAL ȘI UNGARIA (1697-1701)

1. Biserica sârbă sub Patriarhul din Carloviț;
2. Biserica românească sub Mitropolitul din Sibiu;
3. Biserica bucovino-dalmată sub Mitropolitul de Cernăuți.

Așadar, singură biserica ortodoxă răsăriteană, ca biserică particulară, poate să fie națională, pe când biserica Romei, ca o biserică centralizatoare, e universală fără națiune. Italian sau chinez, pentru Roma era tot una.

Papa e contra unității naționale a Italiei.

Pe baza acestora, cu ocaziunea unirii sub Atanasie, o parte a poporului român s-a rupt de corpul întreg al bisericii naționale, s-a desfăcut de națiunea sa, a trecut în marea cea vastă a catolicismului. Acea parte din români cu biserica lor este socotită cu alte națiuni.

Iată, dar, că biserica noastră răsăriteană, ca biserică autocefală, e cea mai potrivită pentru poporul românesc, în care se poate dezvolta ca o biserică națională, cu un șef al națiunii, pe când în biserica apuseană, ca o biserică universală, cosmopolită, ca un șef universal, cosmopolit, de o viață națională, nu poate fi vorba.

Catolicii, și cu ei chiar și românii uniți, susțin că unirea cu Roma a adus românilor:

- 1) Încetarea unei epoci rușinoase;
- 2) Înființarea de școli;
- 3) Fundațiunile făcute;
- 4) Promovarea științelor;
- 5) Primele încercări pentru eluizarea drepturilor naționale.

Voi arăta întrucât aceste pretențiuni sunt întemeiate și întrucât au contribuit la dezvoltarea sau la împiedicarea progresului general al românilor din Ardeal și Ungaria.

Încetarea unei epoci rușinoase la biserica răsăriteană a românilor

Cu unirea săvârșită la 1700, epoca cea rușinoasă, în care se afla biserica română n-a încetat, ci din contră, cu drept cuvânt, putem susține că a intrat în o epocă nouă, mai rușinoasă pentru români.

Aceasta pe bază că biserica română a schimbat un jug constituțional calvinesc, pe un jug absolutistic catolic. Mai sus am arătat deja câte persecuții a avut biserica română unită și cu mult mai multe a trebuit să sufere biserica neunită. Dacă o parte a românilor nu se uneau și ar fi rămas cu toții în vechea lor biserică orientală, de jugul calvinesc ușor puteau scăpa. Aceasta ne-o dovedesc decretul împărătești din 23 august 1692, 14 aprilie 1698 și 26 august 1699, emise către preoții

români, prin care le dă deplină voie de a se uni sau a rămâne în vechea lor credință. O dovadă că românii puteau scăpa de jugul calvinilor sunt românii neuniți. Dacă toți românii, pe baza decretelor împărătești, rămâneau în vechea lor biserică, atunci ușor puteau intra în independență religioasă și națională, conform canoanelor bisericii răsăritene și nu mai sufereau batjocura dușmanilor lor. Dacă românii, după ce au ajuns sub stăpânirea Austriei, cereau libertatea lor religioasă și chiar unele ușurări speciale, desigur, că le câștiga, dovadă avem pe poporul sârbesc, care a câștigat mai mult de la Curtea din Viena, chiar și decât românii uniți.

Din cauza unirii, a suferit întreaga națiune, fiindcă Curtea din Viena nu voia a îndeplini cererile uniților pe bază, că de ce ei nu lucrează să atragă pe toți românii la unire, iar cererile neuniților nu le luau în seamă din cauză că nu se unesc. Din cauza acestei dezbinări, ei au rămas 110 ani fără niciun sprijin și fără favoruri, pe când sârbii, foarte puțini la număr, au fost protejați de Curte și biserica lor înzestrată cu mari moșii și subvențiuni din partea Statului. Cu drept cuvânt, zice Barițiu:

Românii împărțiți în două tabere încep o luptă care durează până astăzi. Cei rămași în vechea credință sunt desconsiderați de frații lor uniți, care cereau favoruri numai pe seama lor, lucrând la Curte pentru asuprirea celor orientali ca astfel cu sila să-i treacă la unire. Prin unire, corpul națiunii s-a despicat în două, s-a produs o rană foarte dureroasă, o rană care strică în un mod simțitor tot organismul.

Dacă nu s-ar fi făcut unirea, astăzi am avea o singură biserică autocefală română în întreaga Austro-Ungaria și în aceasta ar fi toți românii, sub un singur șef și nu ar fi împărțiți în două biserici autocefale răsăritene și una unită cu Roma. Atunci toți românii ar forma un corp și un suflet și străinii nu s-ar amesteca între ei, ca să-i îndemne la certuri pe unii contra altora.

Înființarea de școli

Cât despre înființarea de școli cu care se laudă uniții, aceasta nu este meritul unirii, a catolicilor sau a Romei. Dovadă că 53 de ani după unire, românii n-au avut alte școli decât acelea pe care le-au avut înainte de unire. Abia la 1753 se înființează în Blaj gimnaziul și regulează alte școli. După cum am amintit mai sus, împărăteasa Maria Tereza a dat voie înființării de școli nu numai românilor care erau de confesiunea celor din Blaj, ci și românilor grăniceri din Năsăud și Făgăraș. Tot în acest timp încep și școlile sârbilor. Această împărăteasă s-a îngrijit ca să se înființeze școli la toate popoarele din imperiul ei. Aceste școli, sub sprijinul ce l-a dat Iosif al II-lea, s-au ridicat și înmulțit foarte mult.

Singurul merit ce-l are Unirea este concesiunea ce au dat-o catolicii românilor uniți, de a trimite câțiva tineri români la Roma spre a studia Teologia sau, mai bine, pentru a-i pregăti de propagatori ai catolicismului între ceilalți români. Acești tineri ajungând bărbați luminați, au văzut cursa pusă de străini prin Unire. Probă avem purtarea lui Inocențiu Clain, G. Maior, G. Șincai, Samuel Clain, etc., care au văzut că un scut de siguranță pentru existența românilor, nu poate să fie la străini, ci numai la națiunea lor întreagă, care are același scop și aceleași interese. În aceștia, eforturile Romei n-au aflat adevărații agenți ai propagandei catolice. Cu toate acestea, luptele nefolositoare s-au perindat cu dezbinarea confesională și au consumat viața națională în veacul trecut.

Fundațiunile făcute

Averile bisericii române ce le avea în veacul al XVI-lea au fost răpite sub Sigismund la 1568 și date calvinilor și astfel până la finele veacului al XVII-lea biserica română a fără averi. La 1700, principele Constantin Brâncoveanu dăruiește Mitropoliei Belgradului posesiunea din Câmpul Merișanilor din județul Argeș, dar trecând Atanasie la unire și-a retras donațiunea și biserica atât cea unită, cât și cea neunită, rămâne fără nicio avere. La 1717 s-au dăruit pentru traiul episcopului, moșia de la Gherla și Sâmbăta de Jos cu un venit de 3.000 fl. pe an. La 1738 s-au schimbat acele moșii cu moșia Blajului care aducea un venit de 6.000 fl. Tot din acest timp încep donațiunile făcute de episcopi. Aceasta este toată zestrea care a adus-o unirea. Comparând aceste daruri cu darurile făcute de curtea Vienei altor biserici și națiuni, rămân cu totul neînsemnate, pentru că acestea nu sunt niște favoruri speciale făcute uniților, ci tuturor bisericilor din imperiu.

Poprul sârbesc oriental, deși foarte mic la număr, după organizarea bisericii sale naționale, a câștigat donațiuni cu mult mai mari decât românii care erau neorganizați din cauza certelor religioase și nu puteau să-și stabilească o biserică națională ca sârbii. Dacă toți românii ar fi ținut la vechea lor biserică și cereau drepturi, desigur, că după proporția lor numerică ar fi câștigat mai mult decât sârbii și biserica românească; astăzi ar avea o stare materială mai bună decât poporul sârbesc.

Provocarea științelor

Începutul literaturii naționale și cu acest început al literaturii și dezvoltarea sentimentului național, le datoresc românii, ca și celelate popoare ale Europei, Reformei.

ALEXANDRU POP

Reforma eliberează popoarele de sub jugul Papei. Luther traduce, mai întâi, Biblia în limba germană. Scoate din biserică limba latină neînțeleasă de credincioși și o înlocuiește cu limbile vorbite de popoare. Exemplul bisericii îl urmează și administrația.

Cui au a mulțumi românii scoaterea limbii slavone și înlocuirea ei cu limba română? Din al cui îndemn și după al cui exemplu traduc și tipăresc românii cărțile bisericești în limba lor? Acest început de dezvoltare nu-l au românii de la reformați? Contactul și îndemnul luteranilor și calvinilor au pus pe români pe calea dezvoltării limbii și naționalității lor. În decursul jumătății din urmă al veacului al XVIII-lea se trimit câțiva tineri români uniți la Roma spre a se cultiva în școlile propagandei, care adăpați de științele Apusului, după întoarcerea lor în patrie, părăsesc literatura bisericească și după exemplul cronicarilor moldoveni, încep a cultiva și dezvolta limba și istoria națională. Drumul deschis de reformă a fost binefăcător și românilor. Pe acest drum deschis începe și literatura bisericească la noi. Acestei literaturi îi urmează și literatura istorică. Unirea la români abia a putut să păstreze și să continue cele începute de Reformă. Istoricii ardeleni au făcut atâtea cât le cerea timpul în care trăiau și cât le permitea starea socială și politică.

Românii ardeleni fiind în contact cu poporul german și alte popoare mai culte ce-l înconjurau, s-au năzuit a dezvolta între dânșii cultura acelora. Ei n-au putut merge în dezvoltarea lor alături cu celelalte popoare, ce le aveau de model, dar n-au fost departe de dânșii.

Primele încercări pentru apărarea drepturilor naționale

Pentru drepturile naționale ale românilor n-au luptat numai uniții, ci întreaga națiune română. Dacă românii s-au bucurat de oarecari drepturi, atunci acestea au fost deopotrivă pentru uniți și neuniți. Principiile de libertate și naționalitate răsăritene în apusul Europei s-au manifestat în mod extraordinar la 1848 la toate popoarele. Poporul român, atât cel unit, cât și cel neunit, și-a manifestat existența lui ca națiune și precum au câștigat celelalte popoare drepturi de libertate și naționalitate, așa și românii de sub coroana habsburgică au câștigat drepturile de naționalitate și libertate și pe baza acestor drepturi s-a ridicat și biserica lor la starea în care se află astăzi.

Despre rezultatele Unirii iată ce zice Simion Bărnuțiu în discursul său ținut în Blaj:

Cu servitutea această nouă se introduce în clerul român un servilism nou împreună cu o îngâmfare mizerabilă, mai ales în referința către cei neuniți, care u aveau privilegiul uniților. Acest spirit necurat locuiește în mănăstirea din Blaj sub călugări, face advocacy de iezuit și pe un Petre Aron, dă lucru de ajuns episcopului Inocențiu și inimoșilor protopopi de atunci, murind călugării rămâne ereditate capitlul, succesori în funcțiunile călugărilor, și de aici se strecură la cler,

episcopii, capitulul, protopopii și vicarii lucră pe întrecute spre cea mai profundă durere a clerului și a toată națiunea, ca să nu mai scape biserica niciodată de sub această subditelă rușinoasă, fii nenorociți! Cine vă va apăra, dacă părinții voștri dau mâna cu străinii în contra voastră? Ce ar zice episcopul Inocențiu când ar vedea că acuma n-are iezuitismul numai un avocat în biserica lui cea aservită și sfâșiată de iezuiți? Ce a păcătuیت biserica noastră – întrebăm cu episcopul Inocențiu, - dacă nu cumva a păcătuیت unindu-se de se pedepsește cu infamia de dezertor? Cu unirea a intrat deodată o ură între români, care a ținut mai bine de 80 de ani. Iertați-mă fraților! Să trec cu vederea furiile Iadului care i-au sfâșiat pe români în acele timpuri nefericite ca să descriu, cum se certau fiii cu părinții, cum se băteau frați cu frați, fără să știe pentru ce, cum se afuriseau preoții noștri unii pe alții, cum lucrau marii ungurești și mai ales episcopii lor înaintea curții ca să-i facă uniți cu puterea pe români, cum întărrătau pe episcopi unii și pe călugări ca să facă prozeliți din români; și aceștia nu vedeau că sunt numai niște unelte cu care se folosea invidia ungurească ca să tulbure pacea între frați. Cine ar putea spune suferințele românilor sub acele tulburări?

Cei neuniți nici nu aveau preoți, nici episcop, până ce căzură sub jugul sârbesc, nu-i apărră nicio lege în țară și pe deputații ce-i trimiteau la curtea împărrătească, dușmanii lor făceau de-i puneau la încisoare. Atât erau de mari relele care le suferea națiunea română în urma unirii, încât dacă pe la 1735, așadar dară numai peste 35 de ani, după făcuta unire se plângeră amar protopopul unit Nicoară Beianul către episcopul Inocențiu cu acest cuvânt: tare mă tem că nu vor avea alt folos din unirea aceasta care o am făcut, ci vom rămânea numai ura între frați și cu muștrarea cugetului. Nu mult după aceasta alt protopop predică în catedrala aceasta (catedrala din Blaj), că: I-au înșelat pe români cu unirea, însă acum era târziu, pentru că ura era înrădăcinată între frați și dușmanii românilor, care nu dorm niciodată, privegheau ca să nu se stingă vreodată din mijlocul lor acest foc infernal...¹.

Concluziune

Românii din Transilvania, fiind greu asupriți în decursul veacurilor al XVI-lea și al XVII-lea, atât din punct de vedere religios cât și politic, s-au hotărât să-și schimbe religiunea, sperând că în modul acesta se va ușura nu numai starea lor religioasă, dar și cea politică.

În aceste speranțe, Mitropolitul Atanasie cu 37 protopopi, sedus de promisiunile iezuiților și a Curții din Viena, se unesc cu biserica Romei la 1698. Mitropolitul Atanasie și clerul său cred că

¹ Bărnuțiu S., Discursul din 14/2 mai 1848 ținut la Blaj; Papiu Ilarian, Istoria Românilor, Tom II, p. 325

ALEXANDRU POP

după făcuta unire, poporul românesc și coreligionarii lui se vor bucura de drepturi egale cu credincioșii bisericii catolice.

Dar cu această unire, românii n-au câștigat nimic, ci din contră, au făcut un pas greșit, pentru că Mitropolitul Atanasie, pe baza unor promisiuni, sacrifică integritatea bisericii române pentru o simplă speranță de a putea câștiga drepturi politice și civile, care, mai târziu, se puteau câștiga pe altă cale. Pe lângă integritate, Atanasie pierde și vechiul drept al libertății, autonomiei și independenței pe care ușor putea a le câștiga. Provincia mitropolitană, care avea un Mitropolit și sinoadele ei naționale bisericești compuse din cler și mireni, se organizează după canoanele catolice, conform cărora poporul este pentru cler și nu clerul pentru popor. Laicii sunt excluși din sinoade, mireni cu clerul nu se mai pot întruni pentru a se consulta în afacerile lor generale. De aici înainte, în biserica unită domnește absolutismul catolic. După unire, se încuibează o dezbinare a fraților între frați, care a adus mari rele pentru întreaga națiune. Cu acest eveniment, pozițiunea socială și politică a românilor din Transilvania, nu s-a schimbat deloc. Biserica unită și de aici înainte, rămâne numai biserica tolerată, națiunea română fără drepturi politice, preoții români iobagi ai nobililor, fără privilegii și fără venituri, poporul fără reprezentanți în camera Transilvaniei, oficiile țării distribuite numai la aderenții celor patru religii: catolici, calvini, luterani și unitari și fără nicio considerațiune la religiunea română unită, iar poporul român, care nu voia să treacă la unire, lipsit de biserici, lipsit de episcopi și persecutat în toate modurile și pe toate căile de guvernul din Transilvania și de guvernul central din Viena. Unirea cu biserica Romei, care s-a făcut din simple motive politice, nu a adus deloc rezultatele pe care le sperase Mitropolitul Atanasie și clerul său la 1698.

(Sfârșit)

LOCUITORI DIN SÂNGEORZ-BĂI PARTICIPANȚI LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL (1914-1918)

III

DORIN DOLOGA

Din cei 2.979.614 români din Transilvania în timpul primului război mondial 449.796 au fost mobilizați ca soldați în prima linie și 34.578 în trupele auxiliare. Dintre aceștia, 42.739 au murit pe câmpul de luptă, 11.275 au murit în închisori, în prizonierat, sau în spital din cauza rănilor primite, 29.839 au fost dați dispăruți, iar 25.406 au rămas invalizi. În ceea ce privește familiile celor plecați pe front, au rămas 38.680 văduve de război și 79.226 orfani. Dintre soldații români care au luat parte la război 6.517 erau intelectuali, 14.668 erau meseriași și comercianți și 468.329 țărani. Pagubele suferite de către comunele românești s-au ridicat la 285.598.471 lei¹. Printre aceștia se aflau și cei din Sângeorz-Băi, ale căror cazuri le prezentăm în continuare:

Duhaschi Leonte s-a născut la 22.06.1882 în comuna Sângeorz-Băi. El era fiul lui Duhaschi Tănase și Duhaschi Palagia (născută Călina). La 01.10.1902 a fost încorporat pentru satisfacerea stagiului militar în cadrul Regimentului 63 austro-ungar de infanterie din Bistrița, iar la 04.10.1905 a fost trecut în rezervă. La 17.11.1906 s-a căsătorit cu Costan Maria, născută la 22.11.1885 în comuna Sângeorz-Băi, fiica lui Costan Tănase și Costan Irina (născută Jarda). Împreună cu aceasta a avut 4 copii: Ioana, născută la 06.09.1907, Anton, născut la 21.02.1910, Ana, născută la 26.10.1912 și Floarea, născută la 07.06.1915. La 02.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 austro-ungar de infanterie din Bistrița, iar la 25.06.1915 a încetat din viață pe front, în localitatea Dazowstari. La 19.04.1917 Duhaschi Maria, soția lui Duhaschi Leonte, a încetat din viață. La cauza decesului este menționată aprinderea de pielite de pe stomac. Ca tutore al celor patru copii rămași orfani de ambii părinți a fost numit la 24.05.1917 Duhaschi Ioan².

Eremia Carol s-a născut la 07.12.1882 în comuna Cârlibaba Nouă. El era fiul lui Eremia Ioan și Eremia Teresia (născută Meزابrowski) și se ocupa cu plutăritul. La 08.09.1907 s-a căsătorit cu Lubini Anna, născută la 10.11.1886 în comuna Cârlibaba Nouă, fiica lui Lubini

¹ *Gazeta Bistriței*, Anul III, Nr. 7, 1 mai 1923, Bistrița, p. 1.

² Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale (S.J.B.N.A.N.), fond: *Invalizi, orfani, văduve de război*, dos. 1694, f. 4-13, 17.

DORIN DOLOGA

Carol și Lubini Carolina (aceasta era văduvă și purta numele înainte de căsătorie de Suciu). Împreună cu aceasta a avut 1 copil, pe Ioan Gustav, născut la 28.08.1911. La 01.12.1914 Eremia Carol a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 de honvezi din Dej, iar la 28.03.1915 a dispărut pe frontul din Galiția. Rămasă văduvă, Lubini Ana s-a stabilit în anul 1918 în comuna Sângeorz-Băi, iar la 09.11.1924 s-a recăsătorit cu Larionesi Grigore din această localitate, născut la 04.03.1870, care era pensionar, fost plutonier major de jandarmi. La 17.12.1928 Larionesi Ana (născută Lubini) a încetat din viață din cauza unei apoplexii. Ca tutore al orfanului Eremia Ioan Gustav a fost numit la 13.03.1929 tatăl său vitreg, Larionesi Grigore¹.

Flore Dumitru s-a născut la 07.09.1883 în comuna Sângeorz-Băi. El era fiul lui Flore Ion și Flore Ioana (născută Marica). La 01.10.1908 a fost încorporat pentru satisfacerea stagiului militar în cadrul Regimentului 63 austro-ungar de infanterie din Bistrița, iar la 01.10.1911 a fost trecut în rezervă. La 20.07.1912 s-a căsătorit cu Rus Ioana, născută la 19.08.1892 în comuna Sângeorz-Băi, fiica lui Rus Ion și Rus Saveta (născută Solovăstru). Împreună cu aceasta a avut o fată, pe Eudochia, născută la 27.08.1913. La 02.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 austro-ungar de infanterie din Bistrița, iar la 10.11.1914 a încetat din viață pe front².

Flore Maxim s-a născut la 18.11.1875 în comuna Sângeorz-Băi. El era fiul lui Flore Vasile și Flore Maria (născută Gabor). La 10.02.1900 s-a căsătorit cu Flore Ana, născută la 16.12.1875 în comuna Sângeorz-Băi, fiica lui Flore Leonte și Flore Todora (născută Anisie), fără a avea copii împreună cu aceasta. La 01.10.1900 a fost încorporat pentru satisfacerea stagiului militar în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej, iar la 01.10.1902 a fost trecut în rezervă. La 02.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej, iar la 20.10.1914 a dispărut pe frontul din Serbia, pe insula Tig-Belgrad. Rămasă văduvă, Flore Ana s-a recăsătorit la 15.07.1923 cu Jojă Macidon, născut la 12.04.1888 în comuna Sângeorz-Băi, fiul lui Jojă Alexa și Jojă Ioana (născută Gabor)³.

Flore Niculae s-a născut la 14.12.1886 în comuna Sângeorz-Băi. El era fiul lui Flore Alexandru și Flore Sofia (născută Ruști). La 10.07.1909 s-a căsătorit cu Lica Saveta născută la 22.10.1888 în comuna Sângeorz-Băi, fiica lui Lica Maxim și Lica Raveca (născută Miherta). Împreună cu aceasta a avut 2 copii, pe Ioan, născut la 13.08.1910 și pe Floarea, născută la 01.11.1912 (aceasta era surdo-mută). La 16.01.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 62 austro-ungar de infanterie din Târgu Mureș, iar la 07.08.1916 a decedat pe front în localitatea Uipak din Rusia. Rămasă văduvă, Flore Saveta s-a recăsătorit la 29.07.1928

¹ *Ibidem*, f. 4, 7, 8, 11,17, 18, 21, 28, 31.

² *Ibidem*, dos. 1961, f. 4, 7-9.

³ *Ibidem*, dos. 1960, f. 3,6-13, 17-22.

LOCUITORI DIN SÂNGEORZ-BĂI PARTICIPANȚI LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL (1914-1918)

cu Miron Flore, fiul lui Miron Larion și Miron Cătălina (născută Mărcuș). În urma procesului intentat de către Miron Flore împotriva lui Lica Saveta, în anul 1931 cei doi au divorțat¹.

Gabor Ion s-a născut la 25.04.1887 la Sângeorz-Băi. El era fiul lui Gabor Alexandru și Gabor Todosia (născută Gagea). La 05.03.1910 s-a căsătorit cu Mărcuș Cătălina, născută la 01.05.1886, fiica lui Mărcuș Ion și Mărcuș Floarea (născută Buta), dar nu a avut copii împreună cu aceasta. La 12.09.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. La 20.01.1915 a dispărut pe front. Soția sa, Gabor Cătălina s-a recăsătorit la 17.02.1930 cu Pop Ioan, dar nu a avut copii împreună cu acesta².

Gabor Maxim s-a născut la 30.01.1883 în comuna Sângeorz-Băi. El era fiul lui Gabor Maței. La 11.02.1911 s-a căsătorit cu Miron Dochia, născută la 09.08.1886 în comuna Sângeorz-Băi, fiica lui Miron Dănilă, dar nu a avut copii împreună cu aceasta. Mobilizat în timpul primului război mondial ca soldat în armata austro-ungară, acesta a încetat din viață pe front. Soția sa, Gabor Dochia, nu s-a mai recăsătorit ulterior³.

Georgeș Ion s-a născut la 02.06.1886 în comuna Sângeorz-Băi. El era fiul lui Georgeș Loghin și Georgeș Dochia (născută Budușan). La 29.05.1909 s-a căsătorit cu Lenca Cătălina, născută la 25.11.1886, fiica lui Lenca Costan și Lenca Ioana (născută Bulția). Împreună cu aceasta a avut 2 copii: Ana, născută la 17.03.1910 și Alexandru, născut la 06.09.1911. La 02.09.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 austro-ungar de infanterie din Bistrița și trimis pe frontul rusesc. La 03.03.1915 a încetat din viață la Trecin (oraș în vestul Slovaciei). Rămasă văduvă, soția sa, Georgeș Dochia, s-a recăsătorit la 31.01.1920 cu Tahăș Macedon, născut la 27.11.1894 în comuna Sângeorz-Băi, fiul lui Tahăș Toader și Tahăș Ileana (născută Niculai)⁴.

Georgeșiu Maxim s-a născut la 22.08.1879. El era fiul lui Georgeșiu Login și Georgeșiu Dochia (născută Budușan). La 07.02.1903 s-a căsătorit cu Pop Saveta, născută la 26.01.1883, fiica lui Pop Anchidim și Pop Ileana (născută Ruști). Împreună cu aceasta a avut 6 copii: Ioana, născută la 10.05.1904, Ileana, născută la 05.07.1911, Vasile, născut la 18.04.1914, Ion, născut la 07.12.1918, Alexandru, născut la 10.04.1923 și Maria, născută la 02.09.1925. La 20.02.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 austro-ungar de infanterie din Bistrița și trimis pe front. La 22.04.1915 a fost transferat în cadrul Regimentului 11 honvezi, iar la 22 august 1916 a fost mutat din nou la Regimentul 63 infanterie austro-ungară din Bistrița. El a fost rănit pe front la genunchiul drept, ceea ce a condus la anchilozarea genunchiului și scurtarea membrului inferior drept cu 2 cm. La 20.02.1917 a fost demobilizat și trimis acasă ca invalid de război⁵.

¹ *Ibidem*, dos. 1952, f. 10-11, 13-17, dos. 1959, f. 9-11.

² *Ibidem*, dos. 2184, p. 9, 12, 22-25.

³ *Ibidem*, dos. 2226, f. 6, 10, 13, 16.

⁴ *Ibidem*, dos. 2206, f. 7, 9-14.

⁵ *Ibidem*, dos. 2085, p. 7, 8, 13-17, 21, 22.

DORIN DOLOGA

Gheorgheșiu Nicolae era fiul lui Gheorgheșiu Maxim și Gheorgheșiu Iftimia. La 01.03.1896 a fost încorporat pentru satisfacerea stagiului militar în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej, iar la 30.04.1898 a fost trecut în rezervă. El a fost căsătorit și a avut împreună cu soția sa 4 copii: Maria, născută la 06.07.1897, Ana, născută la 19.11.1901, Maxim, născut la 28.06.1908 și Nicolae, născut la 21.01.1916. La 01.04.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej, iar la 01.10.1915 a fost rănit pe frontul din Serbia. La 25.05.1916 a fost reformat ca invalid de război. El suferea de luxație cronică neredusă a articulației coxo-femorale stânga și atrofia consecutivă musculară a coapsei¹.

Gros George s-a născut la 19.03.1883. El era fiul lui Gros Iacob și Gros Susana (născută Adam). Meseria sa era aceea de muzicant-fierar. La 26.07.1902 s-a căsătorit cu Grec Lucreția, născută la 12.10.1883 în comuna Sângeorz-Băi, fiica lui Gros George și Gros Todosia (născută Jiga). Împreună cu aceasta a avut 2 copii: Ioan, născut la 13.08.1903 și Ilie, născut la 28.08.1906. La 14.09.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 austro-ungar de infanterie din Bistrița și trimis pe front, unde a încetat din viață la 27.03.1917. Rămasă văduvă, soția sa, Gros Lucreția s-a recăsătorit la 05.08.1928 cu Ban Teodor, născut la 15.06.1868 la Sângeorz-Băi, fiul lui Ban Simion².

Haliță Alexandru s-a născut la 20.05.1885 în comuna Sângeorz-Băi. El era fiul lui Haliță Ioana. La 03.03.1910 s-a căsătorit cu Jarda Nastasia, născută la 05.03.1884, fiica lui Jarda Ioan și Jarda Cătălina (născută Tahăș). Împreună cu aceasta a avut un copil, pe Ilie, născut la 30.07.1910. La 16.01.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. La 01.07.1915 a dispărut pe front. Rămasă văduvă, soția sa nu s-a mai recăsătorit³.

Haliță Alexandru s-a născut la 11.11.1886 în comuna Sângeorz-Băi. El era fiul lui Haliță Iacob și Haliță Ana (născută Mihoc). La 16.10.1909 a fost încorporat pentru satisfacerea stagiului militar în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej, iar la 03.10.1911 a fost trecut în rezervă. La 11.02.1914 s-a căsătorit cu Șirlincan Raveca, născută la 01.03.1891, fiica lui Șirlincan Pavel și Șirlincan Sofia (născută Râmbulea). Împreună cu aceasta a avut 4 copii, pe Ion, născut la 24.03.1916, Ana, născută la 02.04.1918, Floarea, născută la 12.08.1921 și Cătălina, născută la 29.04.1925. La 15.08.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. La 22.02.1915 a fost rănit la mâna stângă, iar la 02.12.1915 a fost lăsat la vatră. În urma rănii primite a fost diagnosticat cu cicatrice aderentă cu calus vicios al radiului (antebrațului) stâng, fractură vindecată cu torsiunea antebrățului, soldată cu reducerea forței dinamice a mâinii stângi⁴.

¹ *Ibidem*, dos. 2082, f. 1-4.

² *Ibidem*, dos. 2048, f. 15 și dos. 2183, f. 4, 22-25.

³ *Ibidem*, dos. 2301, f. 3, 6, 7, 9, 16, 19-22.

⁴ *Ibidem*, dos. 2388, f. 3-6, 10, 12, 14, 16, 19-21.

LOCUITORI DIN SÂNGEORZ-BĂI PARTICIPANȚI LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL (1914-1918)

Hâruță Nechita s-a născut la 28.09.1887 în comuna Sângeorz-Băi. El era fiul lui Hâruță Ion și Hâruță Firoana (născută Gagea). La 20.02.1911 s-a căsătorit cu Jarda Saveta, născută la 06.10.1889, fiica lui Jarda Ion și Jarda Ioana (născută Șorecău). Împreună cu aceasta a avut un copil, pe Ion, născut la 01.11.1913. La 01.10.1908 a fost încorporat pentru satisfacerea stagiului militar în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej, iar la 01.10.1910 a fost trecut în rezervă. La 02.08.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. La 11.08.1915 a dispărut pe front. La 26.08.1922 Hâruță Ion, fiul lui Hâruță Nechita, a încetat din viață. La cauza decesului apare mențiunea aprindere de creier. Rămasă văduvă, Hâruță Ioana s-a recăsătorit la 16.02.1934 cu Răsvanță Maxim, fără a avea copii împreună cu acesta¹.

Hovrea Timiș Ștefan s-a născut la 16.09.1888. El era fiul lui Hovrea Timiș Nechita și Hovrea Maria (născută Roman). La 19.11.1910 s-a căsătorit cu Mărcuș Cătălina, născută la 07.03.1888, fiica lui Mărcuș Artenie și Mărcuș Maria (născută Hodoroga), dar nu a avut copii împreună cu aceasta. La 01.01.1915 a fost încorporat și mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița. La 25.06.1915 a fost rănit la mâna dreaptă pe frontul din Galiția, iar în la 09.12.1916 a fost reformat și lăsat la vatră. În urma rănii primite el a fost diagnosticat cu paralizia nervului radial al mâinii drepte, rămânând cu o cicatrice pe fața anterioară și posterioară a brațului drept².

(Va urma)

¹ *Ibidem*, dos. 2316, f. 2, 8, 18-22.

² *Ibidem*, dos. 2390, f. 3, 14, 21, 22, 28.

CONDIȚIUNILE

de admitere în Școala mixtă de arte și meserii Sângeorz-Băi, județul Năsăud, pentru anul școlar 1929-1930¹

Se publică spre cunoștința generală că la Școala mixtă de arte și meserii din Sângeorz-Băi, județul Năsăud, sunt vacante – pentru completarea efectivului școlar – un număr de 80 locuri după cum urmează:

- în clasa I: 20 fete, 25 băieți;
- în clasa a II-a: 4 fete, 5 băieți;
- în clasa a III-a: 6 fete, 8 băieți;
- în clasa a IV-a: 2 fete, 4 băieți;
- în clasa a V-a: 3 fete, 3 băieți.

Școala are 5 specialități:

- lăcătușerie-mecanică;
- tâmplărie de mobile și binale,
- sculptură în lemn;
- țesătorie de scoarțe și covoare;
- atelier pentru pânzături;
- broderii și cusături de mână.

Cursurile școlii, atât pentru băieți cât și pentru fete, durează 5 ani. Absolvenții și absolventele au dreptul, ca în calitate de maeștrii sau maestre, să-și exercite independent specialitățile învățate în școală sau pot trece în învățământul tehnic mediu spre a se forma, potrivit condițiilor, de a ocupa diferite locuri de specialitate în domeniul organizării economice a statului.

Cei ce doresc a urma cursurile școlii fac cerere timbrată legal pe care a adresează direcțiunii Școlii mixte de arte și meserii în Sângeorz-Băi, județul Năsăud. Odată cu cererea vor înainta și următoarele acte:

a) Actul de naștere;

b) Actul de absolvire a cursului primar, preferându-se absolvent al cursului complementar și cu atât mai mult, cei cu 1 sau 2 clase secundare;

¹ *Săptămâna*, Anul II, Bistrița, 1929, nr. 37, p. 4.

c) Actul de bună purtare, eliberat de la Primăria comunei unde candidatul a domiciliat cele din urmă 6 luni;

d) Actul de vaccină.

Pentru elevii care solicită înscrierea direct în clasele II, III, IV, V se vor aceleași acte, iar în plus certificatul de studii eliberat de Școala de meserii sau profesională la care elevii au urmat până în prezent.

Înscrierile se primesc în toate zilele până la data de 15 septembrie 1929, iar în ziua de 16 septembrie candidații vor fi supuși unui examen medical și unei probe generale, scrise și orale asupra pregătirii ce o au.

Cei reușiți se vor înscrie în clasele pentru care au candidat, putând urma cursurile școlii fără nicio plată, în afară de cauțiunea de 400 lei, care se depune odată pentru totdeauna, ca o garanție pentru eventualele stricăciuni.

Această cauțiune se restituie elevului întrucât ea nu a fost atacată cât timp a urmat școala.

Toți elevii admiși în școală în baza condițiilor de mai sus sunt considerați externi, adică urmează la cursuri fiind întreținuți în afară de școală, de părinți, tutori sau diferite instituții de ajutor.

Elevii care doresc să capete întreținerea în internatul școlii, trebuie să arate acest lucru prin declarațiune scrisă semnată de ei și de părinți sau tutori, prin care se angajează că vor plăti direcțiunii școlii suma de lei 14 pe fiecare zi și pe tot timpul celor 300 de zile din an cât primesc întreținerea în școală.

Nici într-un caz direcțiunea școlii și comitetul ei școlar nu poate primi în internat elevi a căror întreținere nu este de către nimeni asigurată, cum au fost nenumăratele cazuri de până în prezent, fiindcă este bine să se știe, odată pentru totdeauna, că fondurile comenzilor școlii, acel de înzestrare a atelierelor și depozitelor de materiale cum și fondul de beneficiu convenit elevilor și personalului nu se mai pot atinge în scopul hranei unor anumiți elevi în internat.

Ca o măsură de orientare pentru cei ce nu cunosc marea importanță a acestui gen de învățământ, direcțiunea școlii găsește că este o datorie de onoare pentru dânsa de a preveni pe locuitorii celor 11 comune grănicerești din nordul Năsăudului, în mijlocul cărora se află așezată, cum că această școală se organizează temeinic pentru a îndeplini nevoia așa de mult simțită a existenței ei în mijlocul unei populațiuni de circa 25.000-30.000 locuitori, rămași prin vitregia vremurilor la voia întâmplării. Considerăm că domnii preoți, domnii profesori, domnii institutori, domnii învățători, cum și toți intelectualii care vin în atingere cu poporul, vor face act de cumișenie și de patriotism popularizând importanța acestui fel de instrucțiune pentru tineret și pentru aceasta secretariatul școlii le stă la dispoziție pentru orice fel de lămuriri.

TEODOR IEPUREAN

PETRE POP¹

Sunt taine în lumea aceasta pe care noi, cu mintea noastră slabă, nu le putem pătrunde. Așa e taina vieții, așa e taina morții.

Viața e un izvor ce vine din necunoscut și trece iar în noapte, într-alt necunoscut.

Singura, mărturia a unei vieți stă în urmele pe care le-ai lăsat în decursul anilor, când ai trecut printr-ânsa.

Teodor Iepurean, copilul blând din Joaj (Geoagiu, s. n.), a venit de pe meleagurile Albei ca învățător confesional, mai întâi într-o comună de pe Câmpie, apoi în comuna Șanț și în Sângeorz-Băi, unde a servit până la pensionare.

Aceste locuri i-au fost atât de dragi, încât n-a mai vrut să se despartă de ele. Dragi i-au fost copiii care au trecut pe sub mâna lui. Dragi i-au fost oamenii în mijlocul cărora a trăit.

Teodor Iepurean a trecut prin viață fără zgomot. A fost blând, cu sufletul curat și, întotdeauna, deschis, gata să ajute în orice moment pe aproapele său.

Așa, ca viața, i-a fost și moartea. După trei zile de suferință, Dumnezeu l-a chemat la cele veșnice.

Teodor Iepurean nu mai este. În scurt timp rămășițele lui se vor face una cu pământul, din care vor crește florile pe care le-or cerceta albinele și vor scoate mierea, dulce ca inima bunicului, pentru nepoții de care a avut atâta grijă.

O cruce doar... Un semn răzleț, bătut de vânturi și de ploi, va glăsuși pentru fiecare, prin tăcerea ei:

- Un soț iubit – Un tată drag – Un socru scump – Un bunic bun – Un dascăl blând. Și pentru mulți: - Un creștin necunoscut.

Asociația *Mariana* pierde unul din vechii ei tovarăși de luptă, când gândurile nu se puteau rosti așa ca astăzi, când vrerile erau mai grele de-implinit.

Dormi în pace suflet blând!

Sângeorz-Băi, 28 noiembrie 1935.

¹ *Vatra*, Anul I, Năsăud, nr. 5-6, august-septembrie 1935, f.p.

Producțiune teatrală în Sângeorz-Băi¹

Cu mult înainte de sărbătorile trecute, școala primară a fost cercetată de un frumos grup de tineri săteni, care sub conducerea domnilor studenți Alexandru Buia, Liviu Marcu și Emil Iepureanu au ținut să-și manifesteze dorul de cultură prin a se pregăti de sărbători, ca în cadrul unei petreceri, să predeie două piese teatrale.

Au mai ținut să-și arate dragostea către Sfânta Biserică prin destinarea rodului muncii lor, venitul net al petrecerii, în scopul de a ajuta în timpurile grele, când se repară și înnoiește.

Pentru ca producțiunile să aibă mai mult farmec, prin variația programului, tineretul a cerut concursul puternicului cor mixt, compus și el în parte covârșitoare din fete, feciori și bărbați săteni, condus de directorul școlii Iustin Sohorca.

Astfel, bine pegătiți, seara de a doua zi de Crăciun a fost așteptată cu nerăbdare de întreaga populație creștină din comună.

S-au predat piesele teatrale *În timpul de răstriște* de I. Georgescu și *Țiganul în căruță* de Dulfu, ambele predate de 25 feciori. S-au declamat trei poezii, iar corul a cântat *O ce veste* de G. Dima, *Trandafir crescut în vie* de Ionescu-Butaș, *Răsunet de la Crișana* de I. Vidu și *Marș Regal* de Muzicescu. Toți și toate s-au achitat de roluri în mod lăudabil.

Succesul moral este enorm căci în toate unghiurile sălii *Hebe*, unde a fost aranjată petrecerea, se auziră numai cuvinte de laudă și recunoștință față de diletanți, coriști și conducătorii lor. Nu putea fi altfel, pentru că aranjatorii n-au avut mult în vedere partea materială ce urma să se realizeze de pe urma petrecerii, ci ținta le-a fost să infiltreze în pături cât mai adânci de săteni, dragostea de cultură și de înaintare.

Succesul material a fost mulțumitor, realizându-se un venit net de 2.009 lei, care sumă s-a predat bisericii greco-catolice din localitate.

Vorba românească *De la noi puțin, de la Dumnezeu mult* își află o aplicare practică, dar puținul ajutor dat de tineretul comunei pe seama bisericii, totuși are o mângâiere, un semn și un indiciu.

¹ *Săptămâna*, Bistrița, Anul II, nr. 4, 19 ianuarie 1929, pp. 2-3.

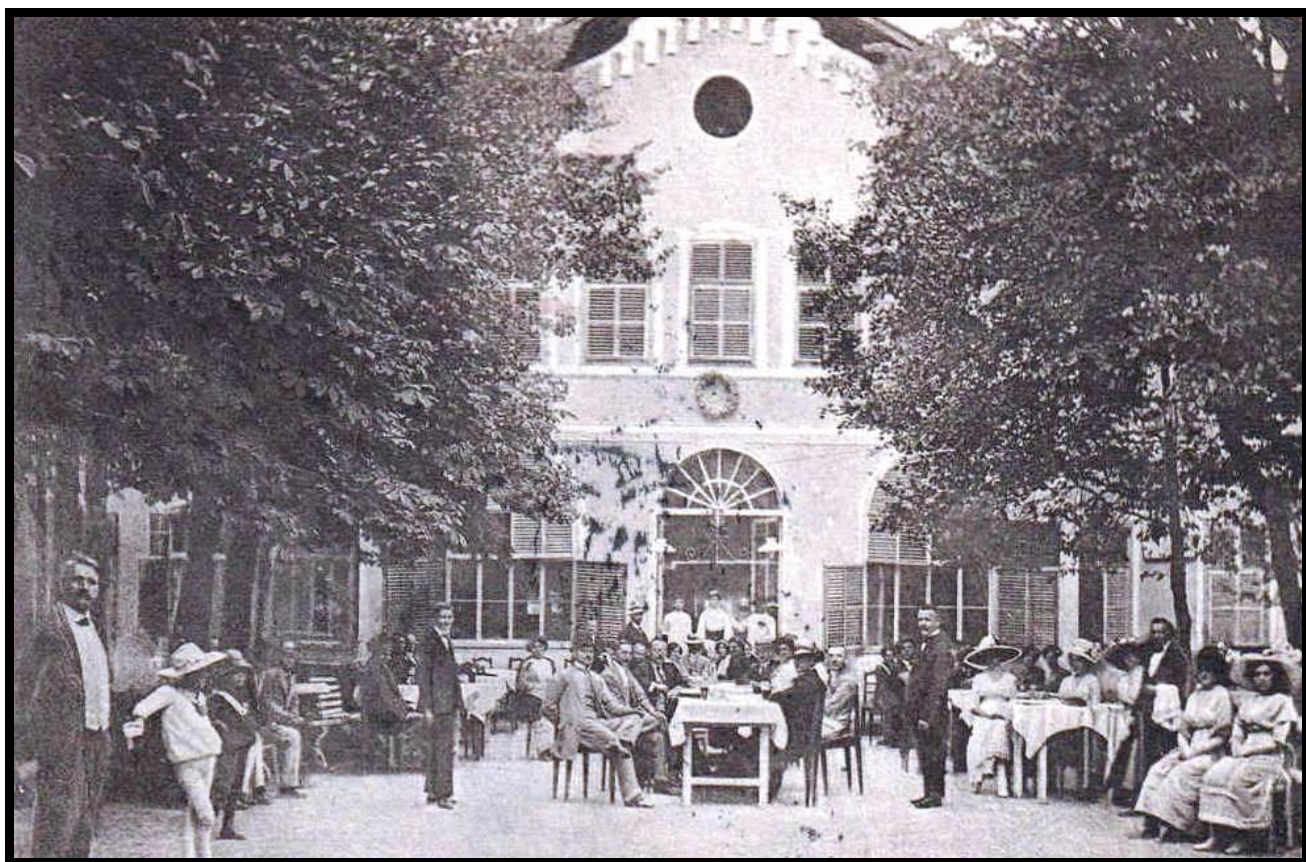
Mângâiere, pentru ei înșiși, ca a omului, care își are conștiința împăcată când a făcut o faptă bună. Mângâiere, pentru bătrânii comunei, care văd în odraslele lor urmași vrednici și înțelegători, vrednici de a primi moștenirile străbune. Iubirea de legea românească, iubirea de carte și înaintare culturală.

Semn că tineretul sătean are și nutrește sentimente de frumos și știm că orele de distracții ce le au, cu deosebire iarna, mai pot fi folosite, nu numai pe *ulițe* și în *șezători*, ci învățând și îndeletnicindu-se și cu lucruri de natură de a lumina mintea și de a-și face părinții și comuna de cinste.

Indiciu, pentru intelectualii comunei, cărora le revine datoria ca și în viitor să le întindă mâna de ajutor cu iubire, bunăvoință și stăruință, mâna pe care tineretul sătean o imploră și o așteaptă.

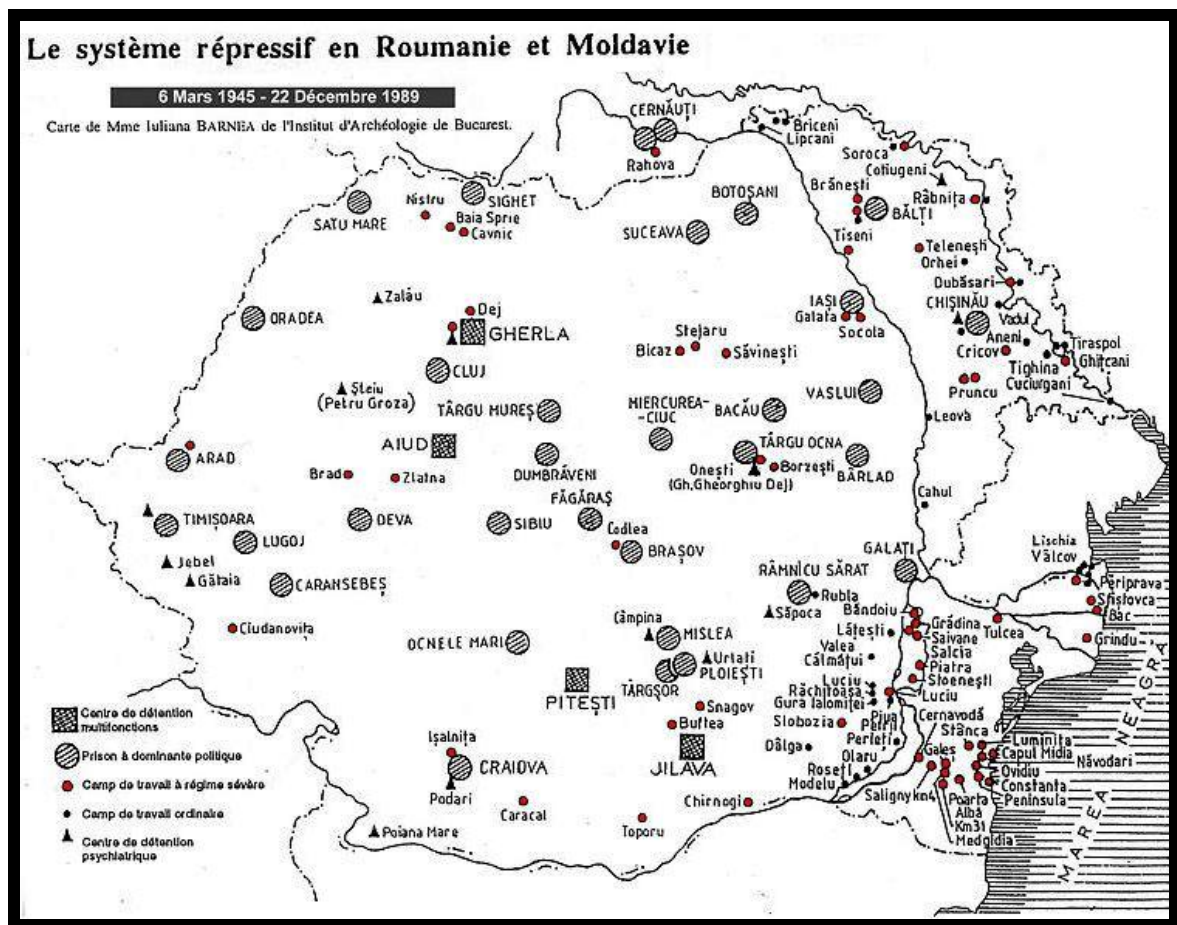
În special, ca împuternicit de curatorul bisericii, exprim cele mai calde mulțumiri tineretului pentru frumosul gest al său, de a-și da rodul muncii scumpei noastre biserici.

Să trăiți, voi tineri, mângâierea, fala și nădejdea noastră!

Oaspeți de seamă în fața vechiului hotel *Hebe*

RĂNILE COMUNISMULUI

Familie de deportați

Chiaburul, ca sursa a tuturor relelor **- oglindit în presa comunistă a Regiunii Rodna -**

ALEXANDRU DĂRĂBAN

Chiaburul, ca sursa a tuturor relelor **- oglindit în presa comunistă a Regiunii Rodna -**

Pe baza fenomenului de permanentă fărâmițare a micilor proprietăți de teren agricol și a crizei agriculturii din perioada războiului, liderii comuniști erau convinși că micile proprietăți agricole sunt inerent nerentabile, că sunt condamnate la înapoiere tehnologică și că nu se pot moderniza. De asemenea, ei considerau că soluția acestei probleme o constituie exploatarea agricolă pe suprafețe mari și că singura entitate capabilă să adune aceste proprietăți mari și să le administreze eficient este statul¹.

În perioada 1945-1949, Partidul Comunist, la nivel declarativ, susținea mica proprietate agricolă — așa cum arată broșurile electorale din anul 1945 — deși rezoluția Partidului Muncitoresc Român (PMR) din februarie 1948 recomanda deja cooperarea ca mijloc de ameliorare a situației economice². În realitate, comuniștii erau adepții dogmei marxist-leniniste conform căreia *mica proprietate generează capitalism zi de zi, ceas de ceas, spontan și în proporții de masă*³.

În 1951, Ana Pauker concluziona că *e și azi un mic capitalist în felul lui țăranul individual mic burghez*⁴. Pentru a sparge solidaritatea socială din mediul rural, strategia inițială a comuniștilor a fost de a cuceri adeziunea politică și susținerea țăranilor săraci, îndreptându-i împotriva celor mai

¹ Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România (C.P.A.D.C.R., de acum încolo), *Raport Final*, Editori Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrințu, Cristian Vasile, București, Editura Humanitas, 2007, p. 239.

² Victor Frunză, *Istoria Stalinismului în România*, București, Editura Humanitas, 1990, p. 43, citat în *Raportul Final*, p. 240.

³ C.P.A.D.C.R., *Raport Final*, ..., p. 241.

⁴ *Ibidem*, p. 242.

înstăriți. În acest sens, pentru a compensa lipsa de alimente din orașe și necesitatea plății de despăgubiri de război Uniunii Sovietice, dar și pentru a ruina gospodăriile țărănești înstărite, a fost introdus sistemul cotelor. Prin acest sistem, țăranii erau obligați să predea statului o parte semnificativă din producția gospodăriilor lor. Dimensiunile acestui impozit în natură au variat. De multe ori, țăranii erau lăsați doar cu grâul de sămânță pentru anul următor, iar uneori nici cu acesta. Prin sistemul cotelor, multe gospodării agricole mari din zona rurală au fost duse la ruină, ceea ce a cauzat sărăcirea satelor românești în ansamblul lor (inclusiv a țăranilor săraci, pe care comuniștii îi sprijineau declarativ)¹.

Procesul de colectivizare a început violent în martie 1949, cu decretul nr. 84/2 martie 1949, prin care se expropriau proprietățile mai mari de 50 ha. Decretul a intrat efectiv în vigoare chiar din noaptea următoare, fiind aplicat pe loc. Proprietarii au fost luați noaptea din casele lor și li s-a fixat, ilegal, domiciliu forțat în diverse localități. Proprietățile au fost confiscate în întregime, cu tot cu animale, mașini agricole și clădiri. Multe dintre cele câteva mii de foste locuințe ale proprietarilor au fost transformate în sedii de Gospodării Agricole de Stat (GAS-uri), Gospodării Agricole Colective (GAC-uri), posturi de poliție². Propaganda vremii a prezentat pe cei expropriați ca fiind *moșieri*, dar în realitate în multe cazuri era vorba de ferme mecanizate și modernizate³. În zilele imediat următoare, plenara CC al PMR a hotărât *transformarea socialistă a agriculturii*. Agricultorii a fost împărțiți în cinci categorii: țăranii fără pământ, țăranii săraci, țăranii mijlocași, țăranii înstăriți (etichetați drept *chiaburi*) și moșieri⁴.

Cum prima interacțiune a funcționarilor partidului cu țărănimea, cu ocazia colectării cotelor, nu i-a pus pe primii într-o lumină favorabilă în ochii celor din urmă, în multe locuri inclusiv țăranii săraci s-au solidarizat cu așa-numiții *chiaburi*, sprijinindu-i pe aceștia. Astfel, începutul colectivizării s-a caracterizat prin numeroase ezitări, uneori țăranii înstăriți fiind lăsați cu o mică proprietate, dar în unele cazuri chiar și țăranii mijlocași fiind deposedați de întregul avut. În unele momente, represiunea a fost deosebit de dură, dar alteori autoritățile au dat înapoi⁵.

În primele decenii ale comunismului românesc în Regiunea Rodna, pentru aplicarea schimbărilor și înnoirilor într-un nivel angajat, a fost apariția ziarului regional *Lupta Rodnei*, al cărui prim număr a apărut în data de 2 februarie 1951. Acest ziar a fost organul de presă al Comitetului regional al PMR Rodna și al Sfatului popular regional. Redacția și administrația au fost stabilite la Bistrița, orașul de reședință al regiunii. Tot în acest oraș era și tipografia unde se tipărea

¹ *Ibidem*, pp. 241-242.

² Ghiță Ionescu, *Comunismul în România* (traducere de Ioan Stanciu), Editura Litera, București. 1948, p. 218, citat în *Raportul Final*, p. 242.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, p. 243.

⁵ *Ibidem*, p. 244.

acest ziar¹. Coordonatele ideologice și politice ale ziarului, ca ale întregii prese comuniste de acest gen, au fost trasate și subliniate în editorialul semnat de Mihuț Vasile, primul secretar al Comitetului de Partid Regional Rodna. În titlul ziarului intervine o schimbare, de la numărul 22 din 30 iunie 1951, numindu-se *Rodna Muncitoare*, fără a-și modifica nimic din conținut².

În primii ani după instaurarea regimului comunist, *dușmanii* poporului erau cei mai vrednici cetățeni ai satelor. Unii dintre ei, înfierăți chiar în presa vremii, apar în documentele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (CNSAS) în special ca *chiaburi* și *mici burghezi*. Circa 29.000 de români, printre care și câteva zeci de țărani din Țara Năsăudului, vor fi trimiși după 1952 în unități sau colonii de muncă. După informațiile de la CNSAS, *dușmanii regimului* erau internați în lagăre de muncă forțată în baza unor acte normative abuzive sau pe baza unor anchete și decizii ale Ministerului Afacerilor Interne.

În toate numerele apărute ale oficiosului PMR Rodna se găsesc mai multe articole care condamnă *vigilent* pe chiaburi. În *Lupta Rodnei*, apoi în *Rodna Muncitoare*, cele mai multe articole amintesc de așa-zise *acte de sabotaj ale chiaburilor*.

În articolul *Nu prind crezare vorbele chiaburilor* semnat de corespondentul Burza Gheorghe se menționa că *în timp ce țăranii muncitori din comuna Rebrîșoara dau cu drag la colectare, chiaburii caută prin toate mijloacele să saboteze. Lipitoarea de chiabur Doboca Macedon se plângea, la cine avea timp să-l asculte, că n-are bob de grâu, că n-are de unde da cota. Dar vorbele chiaburului n-au prins crezare. Țăranii muncitori, îndrumați de partid, știu câte parale plătește vorba veninoasă a chiaburului. Cât de tâlhar este chiaburul s-a dovedit la controlul care i s-a făcut. Avea chiaburul grâu dosit în fân. Întreaga cantitate a fost confiscată, iar chiaburul înaintat justiției. Țăranii muncitori din comună au demascat fapta mârșavă a chiaburului Doboca Macedon în fața comunei întregi³. Într-un alt articol, semnat de același corespondent, se făcea cunoscut condamnarea unui chiabur pentru sabotarea colectărilor. Era vorba despre *chiaburul Runcan Vincențiu din comuna Chintelnic, raionul Beclean, proprietar a peste 31 ha. pământ, care trebuia să dea la colectare 1.215 kg. porumb, 1.608 kg. fân și 381 kg. alte produse. Nepredându-și cotele, acest chiabur a fost demascat în fața țăranilor muncitori și trimis în judecată pentru sabotaj. El a fost condamnat la 6 luni închisoare și 20.000 lei amendă⁴.**

Corespondentul Pinteia Anchidim condamnă pe *chiaburul* Catarig Vasile din Năsăud că *a vrut slugă fără bani și că îi era gândul numai la ticăloșii. Acest chiabur a angajat acum vreo cinci luni un om de serviciu. Muncă cerea chiaburul din zori și până în noapte, dar salariul se cam codea să-i deie angajatului. Ba mai mult, chiaburul n-a făcut niciun contract de angajare pentru*

¹ Teodor Tanco, *Virtus Romana Rediviva – vol II*, Bistrița, 1974, pp. 174-175.

² *Ibidem*, p. 176.

³ *Lupta Rodnei*, Bistrița, Anul I, nr. 1, 2 februarie 1951, p. 1.

⁴ *Idem*, nr. 4, 25 februarie 1951, p. 3.

ca, astfel, să scape de plata impozitului pe salariu. Numai că această ticăloșie nu i-a mers chiaburului. Sindicatul Agricol din Năsăud i-a descoperit fapta mârșavă și l-a obligat pe chiabur să plătească impozitul majorat de 5 ori, iar salariatului să-i plătească 28.000 lei pentru timpul cât a muncit. Chiaburul a venit la sindicat milogindu-se să i se mai scadă din suma ce a fost stabilită s-o dea. Dar milogeala lui a fost degeaba. Să știe toți chiaburii că nu le merge cu ticăloșiile lor, că țăranii muncitori educați de partid vor pune capăt pentru totdeauna fărădelegilor ticăloșilor de chiaburi¹. Tot același corespondent făcea cunoscut că în comuna Salva se sabotau însămânțările de primăvară de către chiaburi. Astfel, *chiaburul Nașcu Ion a căutat să-și vândă vitele și nici gând să iasă la arat și însămânțat. Dar nu numai atât. Acest ticălos de chiabur s-a dat și la o mârșăvie și mai mare. El a făcut o răsadniță numai de mântuială acoperind-o cu spini pentru ca să nu poată răsări și crește semințele. Numai că aceste mârșăvii au fost descoperite de țăranii muncitori din comună, chiaburul fiind demascat în fața satului. Sfatul popular comunal l-a obligat pe chiabur să-și însămânțeze pământul, iar pentru sabotaj i s-au întocmit acte de dare în judecată*².

Unii chiaburi au fost demascați că au rămas acționari în conducerea cooperativelor. Un astfel de caz a fost dezbătut în 25 februarie 1951 la adunarea generală a cooperativei din comuna Rebra unde au luat parte 570 țăranii muncitori. În această ședință se făcea mențiunea că din lipsă de vigilență a operatorilor mai rămaseră ca acționari chiaburii Pop Onisim, Vartolomei Ioan, Toader Saveta, Burdea Ștefan, Cărcu Raveca, Nedelea David și Suciu Onisim care, din păcate, au trecut neobservați de țăranii muncitori... Sub pretextul că sunt acționari, s-au strecurat în adunarea generală a cooperativei. Numai că de data aceasta li s-a înfundat chiaburilor. Tovarășii Gavriloaie Ioan, Bacăș Ioan și încă vreo opt țăranii săraci din comună, care în trecut au simțit jugul acestor chiaburi, i-au demascat în fața adunării generale, arătându-i pe fiecare în parte cu numele, precum și felul cum au exploatat în trecut, cum și-au făcut averi și mori de pe spatele țăranimii sărace și mijloacele din comună. Pe măsură ce tovarășul Gavriloaie îi demasca împreună cu ceilalți țăranii săraci, creștea tot mai mult mânia țăranilor muncitori din sală față de chiaburi începând să strige și să fluiere plini de ură împotriva lipitorilor. Chiaburii, când au văzut ce întorsătură au luat lucrurile, au luat-o la sănătoasa, parte pe ușă, iar unii care n-au încăput, au sărit pe ferestre, abia putând să scape cu ciolanele întregi. Odată cu fuga, le-a pierit și pofta de a se mai bate cu pumnii în piept că sunt acționari ai cooperativei. Aceste fapte au fost trimise ziarului de corespondentul Coman Ioan³.

Au fost cazul de condamnare a unor femei care au fost acuzate de sabotarea colectărilor. Este și cazul *chiaburoaicei Pop Paulina* - așa era denumită de corespondentul Donciu Simion – din

¹ *Ibidem.*

² *Idem*, nr. 10, 8 aprilie 1951, p. 3.

³ *Idem*, nr. 5, 4 martie 1951, p. 4.

satul Tăure, raionul Beclean, proprietară a 38 ha pământ care n-avea nici gând să-și predea cota. Ea se văicărea că n-are niciun bob de grâu sau de porumb. Țăranii muncitori din sat cunoșteau ticăloșiile acestei chiaburoaice și au demascat-o în fața tuturor muncitorilor din sat. Pentru sabotarea planului de colectări, chiaburoaica Pop Paulina a fost dată în judecată unde și-a primit pedeapsa cuvenită, fiind condamnată la 6 luni închisoare și 40.000 lei amendă¹.

O altă femeie, *chiaburoaica Gliga Paraschiva* din satul Buduș, comuna Budacul de Jos, era acuzată că nu vrea să secere. Numai că *țăranii muncitori o cunoșteau pe această viperă care a sabotat și campania de colectări și însămânțări, pentru care fapt a fost dată în judecată. Încercarea chiaburoaicei de a sabota secerișul s-a izbit și de data acesta de vigența țăranilor muncitori și a sfatului popular comunal, care a obligat-o să secere neîntârziat grâul. Ticăloșia chiaburoaicei a fost demascată și la gazeta cetățenească de către tovarășul Baba Ioan, salariat al sfatului popular comunal².*

Manciu Maria, chiaburoaică din comuna Șintereag, proprietară a 11 ha., a unei mori și a unei batoze, *s-a încârdășit* cu chiaburul Suciu Ioan uneltind cum să facă ca să se întârzie treierișul. Acești *ticăloși, vipere de chiaburi,* au fost descoperiți fiind trimiși în judecată³.

Corespondentul Harosa Nicolae a scris despre chiaburul Todoran Ioan din comuna Telciu că a fost demascat de țăranii muncitori pentru că *în timpul secerișului ședea acasă lăsând holda de pe o suprafață destul de mare să se răskoacă pentru a avea pierderi de recoltă. În urma acestei reclamații i s-au întocmit acte de dare în judecată⁴.*

Tot pentru acte de sabotaj *chiaburul înrăit Luca Toader* din satul Șoimuș, raionul Bistrița, a fost demascat de către țăranii muncitori pentru *ticăloșiile lui* pentru că *nu și-a reparat la timp uneltele, n-a însămânțat o suprafață de 3,79 ha., nu și-a predat cota către Stat și acum chiaburul a refuzat să primească obligațiile de predarea cotelor. Vipera de chiabur a fost demascat în fața întregului sat ca un dușman înrăit al țărnimi muncitoare, care caută să saboteze campania de vară. Pentru fărădelegile lui Comitetul Executiv al Sfatului Popular din comuna Șieu i-a întocmit acte de dare în judecată⁵. Despre Luca Toader mai relatea și corespondentul Turicea Gavrilă menționând că *ticălosul de chiabur s-a tot codit și n-a dat din cotele cuvenite... Numai că nu i-a mers chiaburului. Tovarășul Colean Larion, secretarul Sfatului popular l-a demascat în fața întregului sat⁶.**

Tot în perioada desfășurării campaniei de vară chiaburii erau acuzați de tot felul de *mârșăvii și că manifestau o ură turbată împotriva poporului muncitor. Erau dați exemple Tămaș*

¹ *Idem*, nr. 9, 1 aprilie 1951, p. 3.

² *Rodna Muncitoare*, Bistrița, Anul I, nr. 24, p. 2.

³ *Idem*, nr. 26, p.1.

⁴ *Idem*, nr. 27, p. 2.

⁵ *Idem*, nr. 23, p. 3.

⁶ *Idem*, nr. 47, p. 2.

Anton din Bistrița, Pușcaș Victoria din satul Tăure, Lang Vili din satul Târpiu, care au fost acuzați că i-au stricat intenționat batozele pentru a nu fi întrebuințate la treieris, fiind trimiși în judecată¹.

Pentru a scăpa de cotele mari unii țărani au încercat a-și declara suprafețe mai mici de pământ atunci când s-a făcut recensământul în anul 1948. Printre cei care au făcut acest lucru s-a numărat și Burduhos Leon din comuna Rebrîșoara. Acest fapt va fi interpretat ca un *act de ticăloșie* de către tovarășul Catarig Ștefan, secretar al organizației de bază, demascându-l în fața întregii comune. Comitetul Executiv al Sfatului popular comunal a încheiat acte de dare în judecată a chiaburului, pentru a primi pedeapsa cuvenită².

Uneori era acuzată și lipsa de vigilență a Comitetelor executive locale, așa spre exemplu cel din comuna Bidiu, unde chiaburul Părăscan Ion din satul aparținător, Enciu, nu și-a declarat întreaga suprafață de grâu însămânțată. Acesta i-a declarat agentului agricol Păltinean Ioan că a însămânțat numai două hectare, el având 5 ha, fiindu-i aduse acuze agentului agricol că n-a verificat acest lucru. El a fost demascat în fața întregului sat de către țăranul muncitor Colaci Traian. Datorită acestui fapt a fost obligat să mai predea încă 5241 kg. de grâu³.

Cei care se sustrăgeau sau nu predau cotele erau *considerați dușmani de moarte ai regimului de democrație populară*, un asemenea exemplu fiind chiaburul Godel Lazar din comuna Jelna, proprietar a 13,81 ha pământ și două case, care nu avea de gând să predea cota de 1401 kg. porumb și 48 kg. floarea soarelui spunând că n-are niciun grăunte. Chiaburul a fost demascat în fața organelor de stat de către țăranii muncitori Martin Dionisie și Lupescu Timoftei, fiind trimis în judecată unde a fost condamnat la două luni închisoare, 20.000 lei amendă și 173.900 lei reprezentând valoarea produselor pe care trebuia să le predea⁴.

Un dușman înverșunat al țăranilor muncitori – menționa corepondentul Borșa Ioan – *era și ticălosul de chiabur Szekely Martin din comuna Nușeni care în nenumărate rânduri a sabotat planul de colectări. Vipera de chiabur văzând că țăranii muncitori își predau cu drag cotele de lapte către stat, a pus la cale o nouă ticăloșie. Ascunzându-și separatorul de ales smântână și unt sub podelele casei, țăranii muncitori erau nevoiți a parcurge o distanță de peste 10 km. cu cota de lapte pentru prelucrare. Pentru fapta lui mârșavă, Comitetul executiv al Sfatului popular i-a dresat acte de dare în judecată pentru a-și primi pedeapsa cuvenită⁵.*

V. Nichita relatează despre *chiaburul ticălos Buta Vasile a lui Grigore din Șieu-Măgheruș că în timp ce-și cântărea cota de 1556 kg. de porumb la baza de recepție din Bistrița a dosit un sac plin de porumb din cota statului cu intenția să-l ducă acasă. Dar paznicul Hanghel Ioan, vigilent*

¹ *Idem*, nr. 28, p. 1.

² *Lupta Rodnei*, Bistrița, Anul I, nr. 12, 22 aprilie 1951, p. 2.

³ *Rodna Muncitoare*, Bistrița, Anul I, Ediție specială, 25 septembrie 1951, p.2.

⁴ *Lupta Rodnei*, Bistrița, Anul I, nr. 3, 18 februarie 1951, p. 1.

⁵ *Rodna Muncitoare*, Bistrița, Anul I, nr. 37, p.2.

*față de uneltirile dușmanului de clasă, a demascat mârșăvia chiaburului*¹. Despre un alt dușman înverșunat al poporului din comuna Ilva-Mică relatează Saicu Petru. Era vorba despre *vipera și lipitoarea de chiabur Prangate Mihail care având pământ în afara comunei a dosit snopi de grâu, orz și ovăz pentru a nu-i duce la batoză. A fost descoperit de tovarășul Moraru Nicolae, colector, în timp ce bătea snopii în ascuns, după care l-a demascat în fața satului*².

Erau urmăriți și cei care lucrau la bazele de recepție unde se depozitau produsele agricole, precum și cei care verificau și reparau cântarele. Astfel, reparatorul Gross Gustav a fost reclamat de magazinerul Hersch Izidor că ar fi furat o piesă, fiind demascat ca un sabotor al campaniei de colectări³.

Continuăm exemplele de așa-zisele acte de sabotaj care s-au lăsat cu darea în judecată și condamnarea celor în cauză. Este cazul lui Gâlici Ioan din Telciu proprietar a 6,9 ha. pământ, două vaci, cal, porci, moară țărănească, joagăr de tăiat scânduri, căruia i s-au întocmit acte de trimitere în judecată fiind condamnat la un an închisoare și confiscarea a peste 2.200 kg. cereale⁴.

Au mai existat alți chiaburi, din alte sate, care au fost acuzați că nu și-au predat cotele. Este cazul lui Țărmure Ioan, zis *Americanul*, din Căianul Mic, Seităuar Vasile din Beudiu, Balaș Vira din Bozieș, Mureșan Gheorghe din Nușeni⁵.

În această perioadă s-a înființat gospodăria colectivă *Valea Ilvei* din comuna Ilva-Mare, raionul Năsăud, unde s-a observat că treburile nu mergeau prea bine. Organizația de bază, menționează corespondentul Mirică Aurel, a desoperit rădăcina de unde pornea răul. A avut loc convocarea unei adunări generale în care s-a arătat colectivității și, mai apoi, satului întreg că *lupii de chiaburi Oul Pavel și Maxim Pamfil, sub masca mielușeilor blânzi, s-au furișat ca membri în gospodăria lor colectivă sabotând bunul mers al gospodăriei*⁶. În cadrul acestei adunări generale s-a dat în vileag că *Oul Pavel, chiaburul, a avut 86 ha. pământ pe care le-a adunat pe timpul când a fost primar și căpitan de arcași lergionari*⁷, iar prietenul său, *Maxim Pamfil, era proprietar de batoză, a fost geambaș de vite (speculant)*⁸ și că *în timpul secetei vindea țăranilor cu bani grei făina mucegăită din rămășițele de la batoză, au hotărât excluderea acestor ticăloși de chiaburi din gospodărie*⁹.

Alt caz de alungare din G.A.C. a fost și acela a *chiaburilor și cozilor de topor Szilagyi Mihai, Szilagyi Alexandru, Hener Feri, Zăgrean Ioan, Ciorvași Avram și Ciorba Ioan* din comuna

¹ *Idem*, nr. 42, p. 2.

² *Ibidem*.

³ *Lupta Rodnei*, Bistrița, Anul I, nr. 10, 8 aprilie 1951, p. 3.

⁴ *Rodna Muncitoare*, Bistrița, Anul I, nr. 48, p. 4.

⁵ *Idem*, nr. 49, p. 3.

⁶ *Idem*, nr. 24, p. 2.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

Jimbor care au fost excluși din rândul membrilor deoarece tot timpul au sabotat munca și au lansat fel de fel de zvonuri mincinoase. Purtătorul de cuvânt privind demascarea celor menționați a fost colectivistul Palfy Alexandru¹. De asemenea excluderi au avut parte și chiaburii Mureșan Teodor, Andrași Alexandru și Suket T. Andrei din comuna Uriu, după cum menționa corespondentul Ivan Iulius².

Au fost cazuri în care gospodarii satului au *recidivat* în refuzul de a preda cotele. Este și cazul lui Suciu Ioan din satul Târpiu care a fost judecat într-un proces public ce avut loc în localul școlii. *Ticălosul de chiabur* a căutat să se ascundă pe la diferite rude ale lui, însă a fost demascat de Mărean Gavril. A fost condamnat la un an închisoare și la plata cheltuielilor de judecată, amintindu-le celor prezenți că a fost condamnat și cu un an înainte la o amendă de 20.000 lei, tot pentru asemenea fapte. Corespondentul Bodea Nicolae, prezent la acest proces, mai menționa că țăranul muncitor Lăpuște Dumitru, *cu cuvinte pline de ură*, a spus: *Ne-a exploatat chiaburul ani de-a rândul, iar acum când să-și predea cotele, ticălosul a ascuns două care de porumb, unul de cartofi, 3.000 kg. fân, 700 kg. borceag, grâu, floarea soarelui și alte cereale, numai să nu predea cotele statului, dar i s-a înfundat*³.

Pentru nepredarea cotelor au mai fost condamnați, de data aceasta cu închisoare corecțională, chiaburii Ceuca Ignat din Târpiu, Pop Onisim din Rebra, Pop Nicolae și Mureșan Sever din Telciu, Puica Gavrilă din Blăjenii de Jos, Crișan Ioan și Pop Andrei din Zagra, Simionca Vasile din Sebeș⁴, precum și Vultur Zaharia din satul Șirioara⁵.

S-au trecut la pedepse și mai drastice ajungându-se la pedepse de trei ani închisoare cum este cazul lui Todoran Emil din satul Feleac, raionul Beclean. Ne relatează acest fapt corepondentul Ivan Iulius spunând că *ticălosul de chiabur a dosit însemnate cantități de cereale... Se tot văicărea vipera de chiabur, la cei care aveau timp să-l asculte, că nu i s-a făcut grâul, că nu are de unde da cota, nici măcar un bob de grâu sau de porumb*⁶. A mai fost amendat cu 50.000 de lei, precum și la plata cheltuielilor de judecată⁷. Mai menționa corespondentul că țăranul sărac Roman Ioan a demascat cu tărie toate tâlhăriile chiaburului. Acest țăran spunea că *de multe ori ieșea plângând din ograda chiaburului împreună cu cei trei servitori pe care îi mai avea pentru că nu le plătea sâmbria*⁸.

Un alt chiabur judecat în fața obștii a fost Jucan Vasile din satul Șirioara, comuna Chiraleș, raionul Beclean, care a refuzat să le prezinte batoza organelor locale de partid. Aceștia au intrat în

¹ *Idem*, nr. 50, p. 2.

² *Idem*, nr. 69, p. 2.

³ *Idem*, nr. 51, p. 3.

⁴ *Idem*, nr. 52, p. 2.

⁵ *Idem*, nr. 67, p. 2.

⁶ *Idem*, nr. 53, p. 2.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

curtea lui, la care, acesta a ripostat, lovindu-i pe cei ce au îndrăznit să-i calce proprietatea. În fruntea organelor de control au fost Solanghi Ștefan, președintele Sfatului popular raional Beclean, împreună cu Bodea Nicolae, fiind de fapt cei care l-au trimis în fața justiției. Jucan Vasile a fost condamnat la doi ani de închisoare și la plata unor despăgubiri. Au fost de acord cu această decizie unii țărani săraci care au luat cuvântul, condemnându-l pentru ticăloșiile lui. Printre aceștia s-au numărat Moldovan Grigore din Șieu-Odorhei, Ucsan Grigore din Șirioara și Ciuta Aron din Chiraleș¹.

Correspondenții oficiosului local de partid transmiteau știri și despre însămânțările de toamnă atunci când *ticăloșii de chiaburi* căutau pe orice cale să saboteze planul însămânțărilor. Grecu Ioan, un alt corespondent credincios partidului, reclama pe *chiaburii Cătană Aurel, Lucescu Toader, Călugăr Ioan, Griga Paraschiva și Șirlincan Maria din Budacul de Jos ca dușmani înrăiți ai poporului muncitor. Viperele de chiaburi au fost demascați de tovarășul Popovici Iuliu în fața satului ca sabotori*².

Pentru a scăpa de darea cotelor mai mulți dintre țărani din comuna Chiuza, dintre cei etichetați ca și chiaburi, s-au strecurat în rândurile țăranilor mijlocași. După cum menționa corespondentul Rusu Teodor, *acești dușmani ai poporului au fost trecuți în categoria chiaburilor aplicându-li-se cu strictețe măsurile de îngrădire prevăzute de legile statului pentru dușmanii operei de construire a socialismului*³. Aceștia erau *ticăloșii Sabadaș Ioan, Căinari Vasile, Bingea Ioan zis Bindeanu, Moldovan Iacob, Bindea Ioan zis Misarășu și Plăian Ioan, care și-au agonisit batoze, cazane de fiert țuică, măcelării, pământ, etc. din jefuirea țăranilor muncitori*⁴.

Într-unul din ultimele apariții ale oficiosului regional al partidului, atâta timp cât a existat Regiunea Rodna, a fost semnalat articolul semnat de A. Lupu și G. Burza, *Nici o îngăduință față de cei ce acoperă sau ocrotesc pe chiaburi*⁵, în care se menționa că țara noastră era consusă de PMR și și cu sprijinul frățesc al Uniunii Sovietice. *Măreața construcție socialistă se ridică în condițiile ascuțirii luptei de clasă împotriva uneltirilor criminale ale foștilor exploatatori și ale chiaburilor care născocesc fel și fel de metode mârșave...*⁶.

Era dată ca pildă comuna Chiraleș unde a fost angajat ca referent fostul legionar Otviș Dezideriu din satul Țigău, iar collectorul satului era unealta lui, Matei Alexandru. Tot ca *mijlocaș* era socotit și Soci Carol din Țigău care a fost timp de 24 ani primar. Era acuzat că în această perioadă a jefuit țăranii muncitori înjghebându-și o avere de 13 ha. pământ. Un alt chiabur camuflat în rândurile mijlocașilor a fost Morar Ioan a lui Iacob care a sabotat în continuu planul de colectări.

¹ *Idem*, nr. 60, p. 2.

² *Idem*, nr. 40, p. 4.

³ *Idem*, nr. 75, p. 1.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, nr. 76, p. 2.

⁶ *Ibidem*.

Tot în rândurile chiaburilor s-au strecurat în rândurile mijlocașilor Soci Laurențiu zis *Frunză*, Pop Iosif, Soci Iosif zis *Senior*, Hari Ferent, Ferent Alexandru, Borcaru Timoftei, Bodani Ecaterina, Sabo Francisc, Suciu Ioan și alți *ticăloși foști proprietari*. După constatarea acestui fapt s-a trecut de îndat la curățirea de elementele dușmănoase trecându-se la o muncă temeinică de aplicare cu *sfîntenie(!)* a liniei partidului în problemele luptei de clasă¹.

Toate aceste fapte se petceau în lumina raportului prezentat de Gheorghe Gheorghiu-Dej la ședința plenară a PMR din 3-5 martie 1949 în care se preciza că: *politica noastră față de țărănime trebuie deci să fie clară, ne spijinim pe țărănimea săracă, strângem alianța cu țărănimea mijlocașă și să ducem o luptă neîntreruptă împotriva chiaburilor*².

Lupta împotriva chiaburimii va continua cu înființarea coloniilor de muncă prevăzută în art. 1 al HCM nr. 1554 din 22 august 1952. Noul act normativ preciza și categoriile de persoane care erau pasibile de internare în coloniile de muncă, printre aceștia numărându-se și *chiaburii care sabotează măsurile luate de guvern*³. Mulți dintre cei enumerați mai sus vor fi internați în aceste lagăre de muncă, fiind acuzați că au fost împotriva creării de GAC-uri și pentru nepredarea cotelor agricole. Urmare acestui fapt o parte dintre ei nu se vor mai întoarce niciodată acasă, găsindu-și sfârșitul în aceste lagăre sau colonii de muncă.

¹ *Ibidem.*

² *Ibidem.*

³ Cosmin Budeancă, Flotentin Olteanu (coordonatori), *Forme de represiune în regimurile comuniste*, Iași, Editura Polirom, 2008, pp. 64-65.

Autorii:

DĂRĂBAN, ALEXANDRU, născut la 17 octombrie 1960 în Sângeorz-Băi, județul Bistrița-Năsăud. Licențiat al Facultății de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității „1 Decembrie 1918” Alba-Iulia; Masterat în „Ortodoxie românească” – Facultatea de Teologie Ortodoxa din Cluj-Napoca; Are trei cărți publicate, precum și articole și eseuri în diferite publicații. Împreună cu profesorul Florin Hodoroga fondează revista *Pisanii Sângeorzene*.

DOLOGA, DORIN, originar din comuna Romuli, județul Bistrița-Năsăud. Arhivist la Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud. Absolvent al Facultății de Istorie din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, doctorat la aceeași universitate între anii 2003-2010, specializarea Istorie Modernă, obținând titlul de doctor în anul 2010. A publicat o serie de articole și studii privind istoria Țării Năsăudului, dar nu numai, în *Revista Bistriței*, *Acta Bacviensa*, *Archiva Moldaviae*.

MORARIU, TIBERIU, născut la 26 septembrie 1926 în comuna Salva, județul Bistrița-Năsăud, decedat la 30 noiembrie 1982 în Cluj-Napoca. Se naște în familia (cu mai mulți copii) preotului greco-catolic din salva, unde face întâia clasă primară. Celelalte trei le urmează în limba germană la Bistrița, de asemenea și primele trei clase de gimnaziu. Continuă la cel românesc din Năsăud după Marea Unire și absolvă în 1924. Se înscrie la Facultatea de științe a Universității *Regele Ferdinand I* din Cluj, secția geografie. În 1929 obține licența, iar în anul următor este trimis la Paris pentru specializare. În 1955 este ales membru corespondent al Academiei Române (Teodor Tanco, *Dicționar literar 1639-1997 al județului Bistrița-Năsăud*, Editura *Virtus Romana Rediviva*, Cluj-Napoca, 1998, p. 232).

POP, ALEXANDRU, născut la 1859 în Sângeorgiul Român (Sângeorz-Băi), a făcut studii secundare la liceul din Năsăud și Blaj, iar cele universitare la Facultatea de Litere și Filosofie din București, obținând titlul de licențiat în 1893. A fost și arhivar la Biblioteca Academiei (1884-1891), în care timp a scris prima bibliografie a periodicelor românești de la 1817 până la 1887. A trecut apoi ca profesor la Liceul „Codreanu” din Bârlad unde a funcționat până la 28 august 1902, când a murit. Afară de numita bibliografie, a publicat teza de licență „Desbinarea în Biserica Românilor din Ardeal și Ungaria, 1697-1701”, unii considerând-o o lucrare de începător (București, 1895).

POP, PETRU, poet, dramaturg, folclorist. Născut la 19 februarie 1909 în comuna Feldru, județul Bistrița-Năsăud. Instrucția primară o face la școala din sat (5 clase). Continuă la Școala Normală de Învățători din Năsăud, după care urmează Școala Normală Superioară din Cluj. Ajunge învățător în Drăghia, Băbdia (jud. Cluj), apoi în Bârla, Șanț și Sângeorz-Băi. După cedarea Ardealului de Nord ajunge învățător în Iuriul de Câmpie, jud. Turda. În 1941 termină Academia Pedagogică din București. Se stabilește la Câmpulung Moldovenesc între 1941 și 1944. Din 1948 revine în județul natal, ajunge profesor de limba română la Liceul *Liviu Rebreanu* până la pensionare, în 1971 (Teodor Tanco, *Dicționar literar 1639-1997 al județului Bistrița-Năsăud*, Editura *Virtus Romana Rediviva*, Cluj-Napoca, 1998, p. 286).

SOHORCA, IUSTIN, născut în Sângeorz-Băi la 23 ianuarie 1881, fiul lui Silviu Sohorca și al Irinei născută Budurlean. Instruirea primară la școala primară din localitate, școala confesională organizată pe două clase la care era învățător Ștefan Utalea. După aceea a trecut pentru următoarele două clase la fosta școală trivială românească. De aici trece la Gimnaziul superior românesc din Năsăud. Între anii 1896-1899 studiază la Preparandia română greco-catolică din Gherla. Începând cu anul școlar 1899-1900 își începe activitatea de învățător la școala confesională greco-catolică din Sângeorz și pe care avea s-o practice 33 de ani, iar în perioada 1925-1932 îi fusese director. Și-a făcut stagiul militar în 1902-1903, iar din 1914 a fost mobilizat în armata austro-ungară. În data de 26 mai 1904 se căsătorește cu Cătălina Jojă, localnică, neavând copii. Este autor a mai multor lucrări, rămase în manuscris, privitoare la istoria locală sângeorzană. A murit în 19 februarie 1966.

Cuprins

TRADIȚII

IUSTIN SOHORCA, *Datini și folclor din Sângeorz-Băi*.....7

TIBERIU MORARIU, *Material etnografic și folclor din Munții Rodnei*.....10

ALEXANDRU DĂRĂBAN, *Căminul cultural „Maxim Lica” din Sângeorz-Băi*.....13

Frumoasa activitate a „Asociației Refugiaților Năsăudeni din Câmpulung Bucovina.....15

BISERICĂ, ȘCOALĂ, SOCIETATE

ALEXANDRU POP, *Dezbinarea în biserica română din Ardeal și Ungaria*.....19

DORIN DOLOGA, *Locuitori din Sângeorz-Băi participanți la primul război mondial (1914-1918)*.....35

Condițiunile de admitere în Școala mixtă de arte și meserii Sângeorz-Băi, județul Năsăud, pentru anul școlar 1929-1930.....40

PETRE POP, *Teodor Iepurean*.....42

Producțiune teatrală în sângeorz-Băi.....43

RĂNILE COMUNISMULUI

ALEXANDRU DĂRĂBAN, *Chiaburul, ca sursă a tuturor relelor*.....47

AUTORII.....57

CUPRINS.....58

Revistă sprijinită și finanțată de:

**CONSILIUL LOCAL SÂNGEORZ-BĂI
CASA DE CULTURĂ SÂNGEORZ-BĂI**

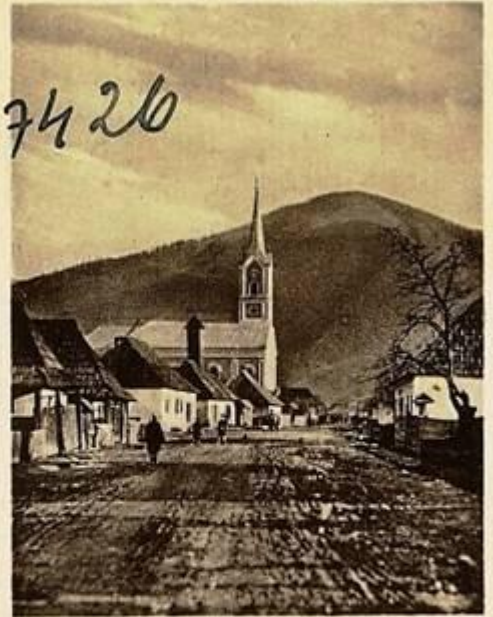
Școala primară de Stat — Staats-Volksschule — Áltami Népiskola

Strada principală cu Școala de meserii

Hauptstrasse mit Gewerbeschule — Fő-utca az ipariskolával

27426

Strada principală cu Biserica gr. cat.
Hauptstrasse mit gr. kath. Kirche
Fő-utca a gör. kath. templommal

Băile Sângeorz, jud. Năsăud

ISSN 2285-8229
ISSN-L 2285-8229